This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

DB
214
S723

STANFORD UNIVERSITY LIBRARIES

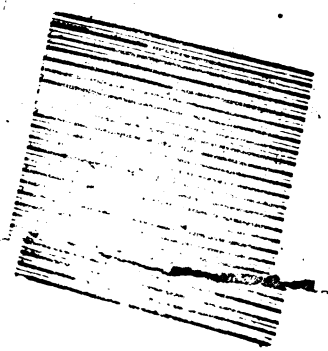

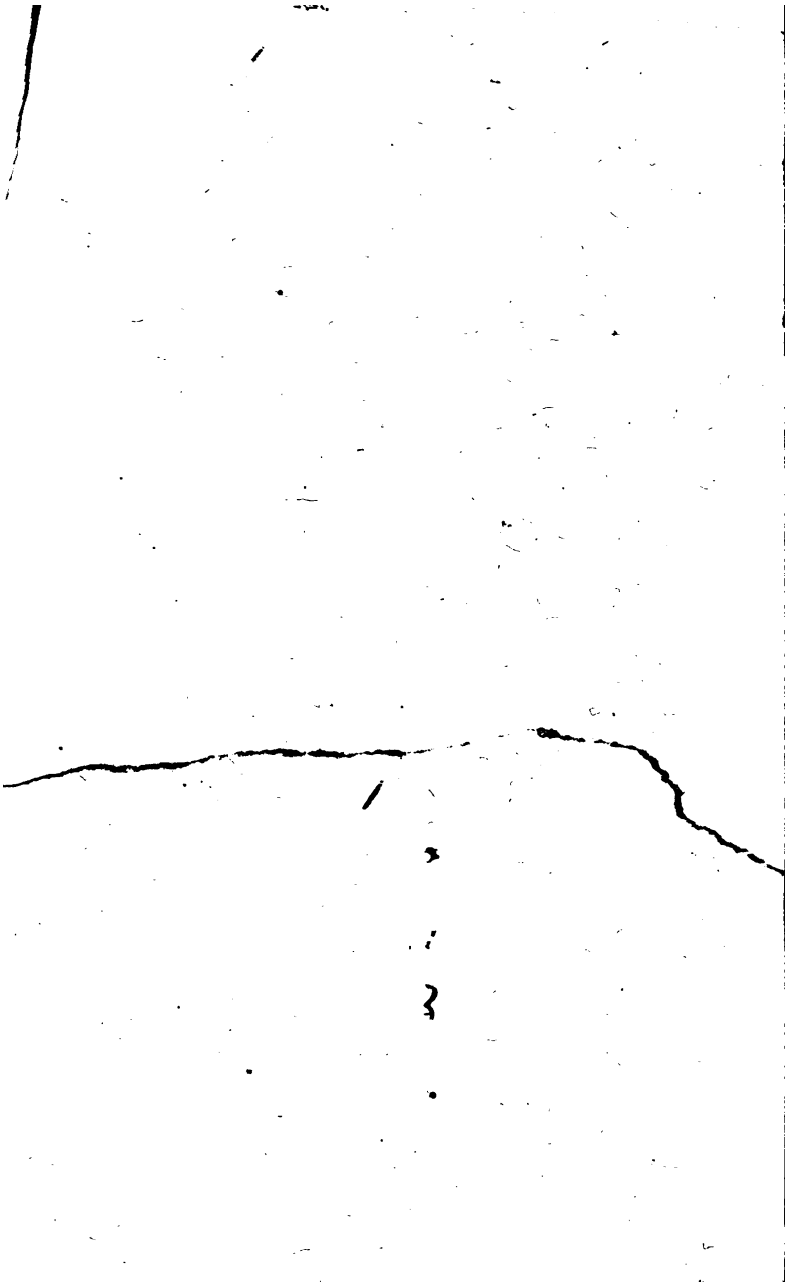

892.
Učitel. knih.

Šedesát let

politického zápasu o práva národa českého

ŘEDITELSTVÍ MĚŠŤ. I OBECNÝCH ŠKOL PRO CHLAPCE V CHOTĚBOŘI

1848 — 1908

Napsal

ADOLF SRB,

autor Politických dějin národa českého.

MATICE LIDU

Založena r. 1866

V PRAZE
Tiskem a nákladem F. Šimáčka
1908

DB214
S723

A589

PŘEDMLUVA.

Šedesat roků trvá již zápas českého národa za politieká práva jeho. Započal prý s mužnou odhodlaností a velkými nadějemi. Jsa pevně přesvědčen, že vítězství ho minouti nemůže. Několikráte zdálo se již, že jest blízek cíle svého, že dostane se v plné a nepopírné držení odvěkých práv svých. Zažil trpké sklamání, ale s důvěrou v spravedlivou věc svou pustil se zase v zápas nový. Spisovatel této knížky snažil se na základě svého většího díla vylíčiti stručně a pravdivě průběh zápisů těch, od památného roku 1848 až na naše dny, aby v nejširších vrstvách národa našeho byly známy cesty, jimiž jsme se brali a prostředky, jichž jsme se chápali, abychom konečně se domohli odkazu našich předků neprávem nám zadržovaného.

Doba předkonstituční.

I.

Události r. 1848. — Změna na trůně rakouském.

Bouřlivý rok 1848 blížil se ke konci. Když na jeho počátku v celé Evropě nastalo hnutí směřující k odstranění řádů starých a k zavedení ústavnosti, pozdvihl také národ český — jeden z prvních — hlasu svého: v památné schůzi v lázních sv.-Václavských dne 11. března 1848 usnesl se na petici k císaři Ferdinandovi, v níž žádal rovnoprávnost národní, obnovení státoprávního svazku zemí koruny české, rozšíření zastupitelstva zemského na stav městský a rolnický, rovnost všech náboženství, veřejné soudy, svobodu tisku a spolčování zrušení roboty atd. Než se deputace s peticí tou do Vídně odebrala, došla dne 15. března do Prahy zpráva, že panovník zvláštním patentem chce svolati „vyslance všech provinciálních stavů i se zástupci stavu městského za příčinou vypracování ústavy vlasti".

Dne 17. března zřízeno odpovědné ministerstvo pro země neuherské na místě dosavadních dvorních úřadů.

Vláda nevyhověla požadavku pražské petice, aby byl obnoven státoprávní svazek zemí koruny české, proti němuž se vyslovil i stavovský sněm a později i tak zvaný selský sněm moravský. Kabinetním listem ze dne 8. dubna slíben Čechám usnášecí hlas zákonodárný sněmu českého v oboru vnitřních zemských záležitostí a odpovědné nejvyšší úřady pro království České s rozšířeným oborem činnosti. Když pak se proti tomu zdvihl odpor jiných zemí, vydal ministr Pillersdorf dekret ze dne 23. dubna, v němž prohlásil, že nebylo úmyslem vlády povoliti českému sněmu působnost přesahující záležitosti provinciální. Dne 25. dubna 1848 oktrojována ústava říšská, kteráž na sliby Čechům dané úplně zapomínala.

Ve Vídni vypukly zatím bouře, i odhodlal se zem. správce český hr. L. Thun domáhati se u dvora, do Inšpruku se uchýlivšího, vyplnění slibů daných. Docíleno toho, že může býti svolán podle kabinetního listu ze dne 8. dubna sněm český a sice jako ustavující pro záležitosti zemské a poradný pro obor záležitostí říšských. Sněm ten, do něhož volby již byly vykonány, se však nesešel; byl zmařen vypuknutím svatodušních bouří v Praze, jež kníže Windischgrätz krutým způsobem potlačil. Čechové vstoupili do říšského sněmu ve Vídni beze všech záruk. V říjnu vypukla ve Vídni revoluce, jež činnost sboru toho přerušila. Říšský sněm přeložen do Kroměříže, kde se dne 27. listopadu 1848 poprvé sešel za nového minister. Schwarzenbergova a Stadionova a radil se o ústavním zřízení.

Do porad jeho spadla předůležitá událost: Změna na trůně rakouském.

Dne 2. prosince r. 1848 panoval v Olomouci v paláci arcibiskupském, kde tou dobou dlel cí-

sařský dvůr, neobyčejný ruch. Dostavili se tam časně z rána na rozkaz císaře Ferdinanda všichni členové císařského domu, ministři, nejvyšší vojenští velitelé a všichni v Olomouci meškající vysocí státní hodnostáři. Několik minut po osmé hodině vstoupil do síně, kde shromáždění čekalo, císař Ferdinand s císařovnou, arcivévoda František Karel se svou chotí Žofií a nejstarším synem arcivévodou F r a n t i š k e m J o s e f e m. Když byli všichni zaujali místa pro ně připravená, vyňal císař Ferdinand listinu a četl:

„Důležité důvody přiměly Nás k nezvratnému úmyslu, složiti korunu, a to na prospěch milovaného synovce, nejjasnějšího pana arcivévody Františka Josefa, kteréhož Jsme prohlásili za plnoletého, když byl milovaný Náš bratr nejjasnější pan arcivévoda František Karel jakožto otec prohlásil, že práva na následnictví trůnu Jemu po platných zákonech rodinných a státních příslušivšího na prospěch připomenutého syna Svého se vzdává."

Císař Ferdinand vyzval pak ministra císařského domu, aby přečetl dotyčné státní listiny. Pak byla listina, kterouž se císař Ferdinand koruny vzdal, císařem a arcivévodou Františkem Karlem podepsána, načež nový císař poklekl před císařem odstupujícím na jedno koleno. Císař Ferdinand naklonil se k němu, objal jej a pravil: „Bůh Ti žehnej. Buď jen hodný, Bůh Tě ochrání — rádo se stalo." Nový panovník obrátil se pak i k císařovně a poklekl. Také ona jej políbila. Posléz přečten protokol o této události, jejž všichni přítomní vyjímaje oba císaře podepsali. Dvůr se pak vzdálil. Císař Ferdinand uchýlil se s chotí svou do Prahy, již za sídlo své si vyvolil.

Nový císař narodil se dne 18. srpna r. 1830. Celé jeho vychování směřovalo k tomu, aby se

připravil pro příští své povolání jako panovník, ježto císař Ferdinand byl bezdětný. Učil se také jazyku českému. Dne 16. října r. 1847 objevil se poprvé na veřejnosti, a to jako zástupce císařův při nastolení arcikníže Štěpána za vrchního župana peštské stolice. V dubnu r. 1848 jmenován místodržitelem v Čechách, ale úřadu toho nenastoupil, ježto poslán do Italie, kde právě zuřila válka.

Předsednictvu říšského sněmu oznámeno, aby svolal sněm na poledne k mimořádné schůzi, ježto ministerstvo přináší důležité sdělení. Poslanci čekali ve velkém napjetí, neboť nikdo nevěděl, co se stane. Kolem druhé hodiny vstoupili ministři do zasedací síně. Kníže Schwarzenberg vystoupil na řečiště a promluvil takto:

„Pánové, dnes stal se veliký světodějný skutek." Pak předčítal protokol v Olomouci sepsaný a manifest nového císaře, Františka Josefa I., jenž zněl:

„Uznávajíce z vlastního přesvědčení potřebu a vysokou cenu svobodných a času přiměřených zřízení nastupujeme s důvěrou cestu, kteráž Nás má vésti k novému spasitelnému utvoření i omlazení veškerého mocnářství. Na základech pravé svobody, na základech rovného práva všech národů před zákonem, jakož i účastenství zástupců národních v zákonodárství vzmuží se znova vlast ve staré velikosti, ale v omlazené síle, i bude nepodvratným stavením v bouřích času, prostranným obydlím kmenů rozličných jazyků, ježto pod žezlem otců Našich bratrský svazek od mnoha let spojuje. Jsouce pevně odhodláni, skvělost koruny nezkalenou a veškerost mocnářství nezkrácenou zachovati, ale hotovi jsouce práva Svá se zástupci Našich národů sdíleti, důvěřujeme si, že se Nám

s pomocí Boží a ve srozumění s národy podaří, všecky země i kmeny mocnářství v jeden veliký státní celek spojiti."

Po knížeti Schwarzenbergovi ujal se slova předseda sněmu dr. Smolka, jenž pravil: „Pánové! Přijmětež toto veledůležité sdělení na vědomí s jednomyslným zvoláním: „Ať žije konstituční císař a král František Josef I." Shromáždění tak učinilo. Sněmovna usnesla se pak vyslati deputaci s pozdravnou adresou k novému a s adresou díků k odstupujícímu císaři. Nový císař přijal adresu a pravil, že si přeje a očekává, že dílo ústavní bude v brzku hotovo a jemu předloženo, aby je zkoumati a císařské schválení uděliti mohl. Když se zpráva o změně na trůně do Prahy dostala, napsal Havlíček v „Národních Novinách": „Ačkoliv národ český vždy vděčně vzpomínati bude na svého císaře Ferdinanda, pod jehož vládou dávno žádaná doba svobody nastala, přece může jen s citem radosti pozdraviti nastoupení na trůn svého nového konstitučního císaře a krále, neboť pod ním dosáhneme toho, co pro nás Slovany životní otázkou jest, totiž skutečné a opravdivé rovnoprávnosti všech národů. Naše upřímné přání jest, aby František Josef I. potlačenou národnost tak smířil s Josefem II. jako Ferdinand potlačenou svobodu smířil s Ferdinandem II."

I.

Rozpuštění říšského sněmu.

Konstituční výbor říšského sněmu pracoval pilně o budoucí ústavě, kteráž se měla skládati z dvou částí; jedna měla obsahovati základní práva, druhá vlastní ústavu. Dne 21. prosince r. 1848 dostala se základní práva na denní pořádek sněmu v prvním čtení. Po Vánocích přikročeno k druhému čtení. Zpravodajem byl dr. Rieger, jenž promluvil dne 8. ledna r. 1849 skvělou odůvodňovací řeč, kterouž povšechná debata byla skončena. V podrobné debatě připadl Riegrovi úkol hájiti § 1. Učinil tak proslulou řečí dne 10. ledna a obhajoval zásadu „Všechna moc ve státě vychází z lidu", hlavně proti ministerstvu, kteréž se jí vzepřelo a vyslovilo náhled, že svrchovanost mocnářova má základ svůj v právu dědičném, že zděděné právo mocnářovo jest jediným posvátným a nezrušitelným pramenem svrchovanosti. Dále prohlásilo ministerstvo, že se zásada navrhovaná přijmouti nemůže, ježto by mohla býti nebezpečným způsobem zužitkována.

Rieger vyvrátil námitky vlády a obrátil se proti kolujícím pověstem, že říšský sněm, přijme-li zásadu tu, bude rozpuštěn.

Sněmovna přijala řeč Riegrovu s bouřlivou pochvalou, ale chovajíc přec obavy před rozpuštěním

svým, přijala návrh, aby § 1. základních práv byl vynechán, aneb aspoň odložen k budoucí osnově ústavy. V projednávání dalších paragrafů základních práv uchopil se dr. Rieger opětně slova a promluvil o soudech porotních, o trestu smrti, o poměru církve ke státu a j. vždy v duchu pravé svobody. K vypracování návrhu ústavy zvolena v konstitučním výboru zvláštní komise, jejíž členem byl také Palacký. Týž vypracoval již ve vídeňském říšském sněmu návrh ústavy, jejž pak pozměnil. Většina komise nesouhlasila však s návrhy jeho, ježto se klonila více k centralisaci, načež Palacký z komise vystoupil, ponechávaje si hájiti návrh svůj v plném sněmu. Osnova ústavy měla se dostati na denní pořádek dne 15. března. Nikdo netušil, jaké překvapení připravuje vláda, kteráž prvním vítězstvím rakouského vojska nad revolucí maďarskou nabyla odvahy. Odhodlala se, zbaviti se násilně nepohodlného jí říšského sněmu, a chystala ústavu, která by celé císařství rakouské, tedy i země koruny uherské, v jedno státní těleso spojovala.

Dne 6. března přijel od dvora z Olomouce do Kroměříže ministr Stadion, jenž si povolal čelné poslance, mezi nimi i Riegra, a oznámil jim, že císař se odhodlal vydati ústavu celé říše z vlastní moci. Přítomní poslanci naléhali na ministra, aby tomu vláda zabránila, a Stadion slíbil, že se v ministerské radě o to zasadí. Když pak poslanci dne 7. března ráno k sněmovně přišli, nalezli všecky příchody obsazeny vojskem. Na zdech byl nalepen císařský manifest ze dne 4. března tohoto obsahu: Poněvadž jednání o ústavě ve sněmu nevede k žádnému konci, theoretické pak rozbory, které odporují skutečným poměrům mocnářství, překážejí návratu pokoje a zákonitosti, císař sněm kromě-

říšský uzavírá a vyhlašuje listinu ústavní, kteráž se vztahuje netoliko k zemím v Kroměříži zastoupeným, nýbrž k celému nedílnému císařství rakouskému.

Oktrojovaná ústava nebyla, jak Havlíček dokázal, ničím jiným, než hrobem svobod dvěma panovníky zaručených. V památném rozboru této ústavy vyslovil se Havlíček, že nikde v ústavě nenajde se zmínka o přirozeném rozdělení Rakouska, že císař se dá jen korunovat za císaře a ostatní koruny že přestanou, že bude při vší rovnoprávnosti němčina nejméně desetkrát tolik chráněna jako jiné jazyky, že rožeň ponechán zemím, kdežto pečeně se ve Vídni sní, že všechno je vlastně záležitost říšská a že se rozliční národové musí obléci do černo-žluté livreje. „Z toho si může — píše na konec — každý utvořiti obrázek budoucího štěstí naší vlasti a naší svobody!"

Někteří poslanci rozpuštěného říšského sněmu podepsali vyjádření sepsané od Riegra a bývalého ministra Pillersdorfa. Ve vyjádření činí se ministrům ostré výčitky, ale na konec osvědčuje lojálnost bývalých poslanců, kteří slibovali, že ač plnomocenství svého jsou zbaveni, neustanou napomínati spoluobčany své k pokoji a k zákonitosti.

O něco později, dne 21. března 1849, vydalo 91 poslanců českých osvědčení o svém působení na sněmu říšském, které sepsal Palacký. Palacký vychází z toho, že v národnosti vystoupil nový činitel dějinný proti jednotící a centralisující moci vzdělanosti; naproti té malé kmeny a státy jsou nuceny k spolčování a federaci, proto i Rakousko má býti státem federativním, založeným na spolčení svobodných, rovnoprávných národů. Ono má zůstati dědičným mocnářstvím, ale má též přijmouti

povahu státu konstitučně-demokratického; pod společným vrcholem monarchickým mají trvati také jisté moci zemské, svobodná samospráva národů. Na konec praví: „Nechceme se na ten čas o to hádati, měla-li vláda skutečně právo, rozpustiti sněm ústavodárný. Neklamejme se o pravdě, že nezávisí na vůli tohoto neb onoho ministerstva, nýbrž jen na vůli lidu rakouského, zdali a jak dalece máte býti a zůstati svobodni."

V celém českém národě odsuzovalo se rozehnání říšského sněmu a oktrojovací ústavy co nejrozhodněji a podepisovány petice, aby ministerstvo bylo propuštěno, oktrojovaná ústava aby byla odvolána a aby byla nová ústava říšským sněmem vypracována. Nejvážnější byla petice, podepsaná 156 obcemi z Boleslavska a Rakovnicka, v níž vysloveny výše uvedené žádosti a v níž se na konec pravilo: „Nemá-li láska a důvěra k Vaší c. k. Milosti zničena býti a pakli všechny ty císařské patenty, kterým se národům pospolité říše rakouské založení pravé a skutečné svobody, pojištění práv čistě lidských a občanských svrchovatě zaručilo, pouhým klamem slouti nemají, jest se nám lze nadíti, že přítomná prosba naše dojde tím jistěji také spravedlivého vyslyšení u Vaší c. k. Milosti, antě dle čistého svědomí jedině o nejmilostivější vyplnění slibů císařských co nejvroucněji žádáme, bez kterých trvanlivé blaho národů i trůnu docíliti zcela jest nemožné, a poněvadž tato naše spravedlivá prosba na základě pouhé pravdy a práva spočívá."

S peticí tou vydala se deputace dne 17. května na cestu do Vídně, byla však na cestě zadržána a její vůdce uvězněn. Po čtyrdenním uvěznění byl však vůdce propuštěn a deputace pokračovala v cestě do Vídně. Zde byla připuštěna k audienci a panovník jí oznámil, že bude na petici dána písem-

ná odpověď. Za několik dní uveřejněna odpověď v úředním listu. Svědčila místodržiteli; vyslovujíc pevný úmysl, při dané ústavě setrvati, nařizovala místodržiteli, aby proti snahám, rozšiřovati nespokojenost mezi lidem, použil moci vlády a zákona.

Ministerstvo, jehož duší byl dr. Bach, jenž se z radikála r. 1848 přeměnil na zpátečníka, povolalo do Vídně důvěrníky z rozličných zemí. Rady důvěrníků těch však málo dbáno. Vláda vydala jako doplněk ústavy prozatímní zákony, z nichž nejdůležitější byly zákony obecní, spolčovací a tiskový, nanejvýš zpátečnické. Zejména kruté a veškerou svobodu potlačující byly zákony tiskový a spolčovací. Při provádění jich počínaly si úřady s velkou libovůlí.

Na svolání českého sněmu vláda nepomýšlela. Pražské obecní zastupitelstvo odhodlalo se k rozhodnému kroku. Usneslo se na petici za svolání sněmu. V petici líčí se stížnosti národa na neutěšený stav: „Země česká — praví se v ní — ode dne, kterého se říše rakouská znova zrodila, vždy jen samými nadějemi se kojí, ale nic z toho, čeho se nadála, dosud se nevyplnilo.“ Deputace, jež se do Vídně k císaři odebrala, odjela s nepořízenou. Nedostala se ani k panovníkovi, kterýž tou dobou dlel ve vojenském táboře.

III.

Přípravy k zavedení absolutismu.

Dne 10. května 1849 prohlášeno, že na Prahu uvalen stav obležení. Za příčinu kroku toho udáno, že prý jest v Praze spiknutí, souvisící s povstáním v Drážďanech, které právě vypuklo. Pražanům nastaly kruté doby, u vynikajících osob učiněny domovní prohlídky a mnozí jsou uvrženi do vězení. Všechny úřady podřízeny vojenské moci, tisk postaven pod vojenský soud a právo spolčování zrušeno. Havlíček neustával vyzývat vládu, aby stav obležení, k němuž nebylo důvodu, zrušila, aneb udala jakoukoli příčinu, pro niž by Praha zbavení konstitučních svobod zasluhovala. Ale vláda mlčela.

Jak vláda prováděla zaručenou rovnoprávnost, vysvítá z článku Havlíčkova v Národních Novinách: „Stav rovnoprávnosti — píše neohrožený novinář — to u nás vypadá tak, že by snadno někdo se domýšleti mohl, že zásada ta vyřknuta jest schválně nám na posměch a potupu. Ohlédni se po úřadech, zdali tam obecné mínění skutečně uznává rovného práva Čechů? Nepovažuje-li se Čech všude za rozeného nespokojence a rebelanta? Nenazývá-li se každá jeho žádost, kterou v ohledu zákonného šetření své národnosti pronese, neslušností? Neprohlašuje-li se víc, čím se sám poněkud na rovnost k Němcům staví, za přehmat? Německé ča-

sopisy smějí i v obleženosti zřejmě hanu a potupu kydati na nás, ozvete-li se proti nim, když nám patrnou křivdu činí, jste odsouzeni od vojenského soudu. Na universitě zakládá a zřizuje vláda hojnost německých kateder, češtinu jen lecjakým docentstvím odbývá, vymlouvajíc se, že není posud dost vzdělaných učitelů, nečiní však ničeho, co by k českému učitelství vábilo. Podívejte se po Praze, zdali kde znamenati, že žijeme v časech národní rovnoprávnosti?"

Vláda, v níž se stala změna potud, že ministrem spravedlnosti se stal rytíř Schmerling, známý svým velkoněmeckým smýšlením, a ministrem vyučování hr. Lev Thun, známý ze své činnosti jako země-správce český za bouřlivého roku 1848, vydávala jedno nařízení za druhým, jimiž pracovala k utužení centralismu. Na výtku, že nesvolává ani říšský sněm ani zemské sněmy, odpověděl ministr vnitra Bach v jedné ze svých zpráv panovníkovi, že okolnosti až dosavád nedopouštěly povolati k účasti a spolupůsobení při upravení poměrů státních ústavní zastupitelstvo, ježto jednak nejdůležitější země říše (Uhersko), bez jichž účasti nelze mysliti na říšský sněm, musily býti teprv vydobyty a zpět uvedeny v pořádný stav právní, jinak pak že svolání říšského sněmu podmíněno jest provedením rozličných dobře rozčlánkovaných, podstatných zřízení, nemá-li celá stavba státní započata býti nejdříve od střechy, než základy jsou položeny, zdi a stropy postaveny a stěny mezi ně organicky zasazeny.

Havlíček odsoudil jednání vlády slovy: „Ovšem že se ministerstvo zdá býti hrozně činné: jeden provisorní zákon tlačí druhý k porodu. Vídeňské noviny sotva stačí tisknout ta dlouhá nejponíženější podání rozličných ministrů, ale to všecko jest z větší části jen potištěný papír, z kterého až posud

velmi málo vešlo do života a mnoho již za mrtva porozeno jest. Přece ale ministerstvo proti svolání němu nenamítá, že ještě země organisovány nesou."

Vláda chtěla patrně tímto způsobem získati čas : ráznému činu, aby totiž zavedla absolutismus.

V listopadu r. 1849 navštívil mladistvý císař Prahu, kde byl skvěle uvítán. O návštěvě panovníově nemohl se Havlíček vysloviti dle přesvědčení svého, ale troufal si přece říci: „Mrzutá jest pro árod věc, když s jedné strany neodpovědnost J. . M. našeho konstitučního mocnáře nedovoluje ám, nespokojenost svou s mnohými kroky vlády eho volně projeviti, s druhé strany ale ministři i tuto neodpovědnost J. C. M. se skrývajíce poctu ouhé osobě a důstojnosti J. C. M. od národa okazovanou hned také na sebe a na své vladaní vztahují a tak si vykládají, jakoby se jevilo plné srozumění s jejich řízením. Kdyby se obeinstvo nejsouc s ministerským řízením spokojeno slušně chovalo k J. C. M., řekli by ministři a jeh strana, že jest to chování nekonstituční a nejální a že to jsou republikánské záměry a veleáda proti domu panujícímu, poněvadž J. C. M. emá odpovídati za jednání ministrů; prokáže-li ale s národ osobě a důstojnosti J. C. M. náležitou ctu, hned zapomíná ministerstvo na neodpovědnost . C. M. a vykládá si hned tuto úctu za projevenou pokojenost lidu s ministerstvem. Jest to slušné? de se nesmí nespokojenost jeviti, kde se nesmí aněti, tam také nemohu platně pochváliti a spojenost jeviti, a kdybych ji také projevil, nemůže íti taková chvála pro rozumného žádné ceny."

Vládě byl Havlíček nad pomyšlení nepohodlm; pomýšlela na to, jak by se tohoto nebezpečho odpůrce zbavila.

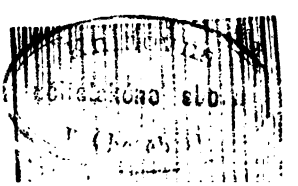

O Vánocích r. 1849 uveřejnily „Národní Noviny" článek „O centralisaci a národní rovnoprávnosti" od Františka Palackého.

Palacký obracel se proti základní povaze oktrojované ústavy hlavně se stanoviska národnostního. Dovozoval, že centralisace, na níž ona se zakládá, jest v přímém odporu s ideou národnosti, s národní rovnoprávností, kterážto jest mravním základem celé říše, nezbytnou podmínkou vší konstituce. Šíříc vlastně nadvládu jednoho jazyka ústředního v parlamentě a vyšší správě státní stává se až i smrtelně nebezpečnou národům, ježto jim odnímá volný byt a život národní a politický. Pod štítem jedné císařské exekutivy nutno národům dopřáti dostatečné autonomie, aby se nemusili o svou národnost báti. V zájmu jednoty říše mají centrální moci zůstati záležitosti: dvorské, zahraničné, vojenské, obchodní, říšské komunikační a finanční (z části snad i zákonodárství právní), naproti tomu třeba říšská ministerstva vnitra, spravedlnosti a vyučování ne-li zrušiti, aspoň tak omeziti, aby záležitosti správní ponechány byly zvláštním ministerstvům zemským nebo národním. Vůbec potřebí utvořiti nejméně 7 národních skupin zemských s tolikéž ministerstvy, kasačními soudy a sněmy zemskými, tak aby vnitřní záležitosti těch skupin mohly se až do nejvyšší instance vyřizovati v jazycích národních dle zásady rovnoprávnosti. Ministr zemský měl by při sobě odborné rady ministeriální pro všechnu správu zemskou.

Článek ten způsobil ve vládních kruzích ohromné vzrušení. Havlíčkovi dostalo se od velícího generála napomenutí, aby směr „Nár. Nov.", jichž „popuzující tón v posledním čase silněji se ozývá, výminečnému stavu přizpůsobil, jinak že by noviny jeho byly úplně zastaveny." Osud listu jeho

byl již zpečetěn. Když Havlíček uveřejnil velice mírný článek o zemských ústavách právě pro země německé vydaných, v němž upozorňoval vládu, že by takové ústavy v Čechách s největším odporem se potkaly, byly Národní Noviny dne 19. ledna r. 1850 zastaveny.

V únoru r. 1850 uveřejněna ústava pro korunní zem českou. Slibovalo se v ní, že rovnoprávnost obou národů bude zajištěna. Zemský sněm měl se skládati z 220 poslanců, jichž 70 mělo býti voleno od nejvyšších poplatníků, 71 od měst a míst průmyslových, 79 od ostatních obcí. Ústava ta nevešla nikdy v život.

Na vzdor slibu o zaručení rovného práva porušovala je vláda a to bez ostychu. Ke konci měsíce září r. 1850 rozeslal ministr Bach všem místodržitelům okružní list, v němž prohlásil němčinu za jediný úřední jazyk v Rakousku.

Ministr Bach prováděl nyní pravou krutovládu. Poměry stávaly se den ode dne nesnesitelnějšími. Vojenský soud vyvíjel horečnou činnost a plnil žaláře politickými vězni. Každé sebe nevinnější volnější hnutí potlačováno. Nejvíce trpěl tisk, který neschvaloval vládní kroky. Havlíček jal se vydávati v Kutné Hoře neodvislý politický list „Slovana", jehož první číslo vydal dne 8. května r. 1850. Myslel, že tam, kde není vlády meče, bude moci volněji psáti. Sklamal se velice. Úřady nastupovaly proti novému listu i proti redaktoru jeho s bezpříkladnou bezohledností. Konfiskace stihala konfiskaci a Havlíček zakusil tolik pronásledování, že vida marnost svého boje proti všemocné a žádné zbraně se neštítící vládě, list záhy zastavil. Dne 19. srpna 1850 vyšlo poslední číslo a napsal v listu na rozloučenou: „Když vláda nechtěla snésti a trpěti naši rozumnou a zákonitou opposici, když

nechtěla slyšeti důvody a zacpala raději násilím pramen, z kterého se prýštily: dobře, tedy umlkáme a uvidíme, jak jí záživno bude to hrobové ticho všech jejích národů, ke kterému je odsoudila." Zastavením svého listu neuvaroval se mstivosti vlády. Postaven před porotu v Kutné Hoře, a když ta jej neodsoudila, vyrván v noci na den 16. prosince z lůna své rodiny a odvezen do vyhnanství do Brixenu v Tyrolsku. Tam držán až do 27. dubna 1855. Vrátil se do vlasti, ale jen na krátko. Duševní útrapy ve vyhnanství byly příčinou jeho předčasné smrti. Skonal dne 29. července roku 1856.

Jak Havlíček předpověděl, nastalo skutečně hrobové ticho mezi národy rakouskými. Ministr Bach měl úplně volné ruce. Kabinetními listy z 20. srpna 1851. prohlášeno ministerstvo za odpovědné pouze císaři, říšská rada výhradně za radu koruny a zároveň vyslovena pochybnost, že ústava z r. 1849 provésti se dá.

Ministři vydali vyjádření v ten smysl: ježto v poradách odbývaných se ukázalo, že ústava ze dne 4. března 1849 ani v základech svých není poměru rakouského mocnářství přiměřena, aniž se v souvislosti ustanovení svých provésti dá, jest nejlíp prohlásiti ji za neplatnou. A tak se skutečně stalo.

Dne 31. prosince r. 1851 prohlášeny ústava říšská ze dne 4. března 1849 i základní právo zemí neuherských z téhož dne za zrušené. Výslovně potvrzeny toliko rovnost před zákonem, zrušení poddanského svazku a slíbena ochrana každému vyznání státem uznanému. K dosažení přiměřených zařízení veřejných nutno prý nastoupiti „cesty zkušenosti" a podle toho utvořiti postupně organické zákony. K tomu cíli předepsány zároveň „zásady

pro organické zřízení v korunních zemích císařství Rakouského", kteréž neznaly žádného zákonodárného sboru, ani říšského, ani zemského, aniž dopouštěly obnoviti historické zřízení stavovské, tudíž zaváděly absolutismus v celé říši.

IV.

Doba absolutismu.

Všechen veřejný život byl utlumen. Všemocný ministr Bach vládl neobmezeně. Praha úpěla pod stavem obležení a pověstný policejní ředitel Päuman byl zde úplně pánem. Celý venkov byl pod nejpřísnějším dozorem nově zřízeného sboru četnického. Všude byly slídiči a udavači, před nimiž nebylo ani lůno rodiny bezpečno. Nestrpěno ani sebe nevinnější osvědčování vědomí národního, a český jazyk vytlačen téměř z celé veřejnosti. Jak neskonale trudné byly poměry, vysvítá z dopisu, jejž Fr. Palacký napsal dne 28. ledna 1852 Havlíčkovi do jeho vyhnanství v Brixenu. „I my jiní" — tak píše — „ačkoli nejsme ve vyhnanství, neprožíváme proto mnohem lepších osudův. Již několikráte myslil jsem, že protivenství nám strojená dostoupila vrcholu svého, a přece mýlil jsem se, a den pozdější dokazoval mi, že předek jeho byl méně zuřivý, nežli on sám. Protož ani souditi nechci, že by míra nehod našich již dovršena byla. Historie věru tomu diviti se bude, že my, kteří zachovali jsme samojediní říši a vládu v době té, když ode vší jiné pomoci na světě opuštěna byla, nyní pronásledováni jsme a nenáviděni zvláště od těch, kterým jsme pomáhali." Palacký žaluje dále,

že veškerý veřejný život udušen jest a jen zpátečnické a šabličkářské klevety duchem hýbají, že také působení v literatuře trudné jest, pokud bezzákonnost tiskem vládne, a dr. Pinkas stěžuje si Havlíčkovi: „Sdílíme osud prvních křesťanů, jsme mučeni, vysmíváni, pomlouváni jako oni.“ Dne 18. října píše Palacký: „Germanisace provádí se o všecko a otevřeně, zvláště skrze nynějšího ministra spravedlnosti, kterýžto prý mezi Čechem a zločincem nezná žádného rozdílu, a jako náš komandující Klam dostává prý křeče, kdykoli jméno české před ním se jmenuje. Nicméně věci veřejné jdou přece přirozeným během svým, proti čemuž neodolají ani tito velikáni, a my, ježto s podobnými neřestmi potýkáme se již bezmála od tisíce let, nezhyneme proto ještě tak rychle, jak by sobě tito dobrodinečkové naši přáli.“

Roku 1857 počal František Šimáček vydávati časopis „Posel z Prahy“, desetkrát do roka vycházející. Ježto působil účinně na národohospodářský rozvoj a zasazoval se, aby český jazyk byl v životě veřejném přiveden k náležité platnosti, bylo mu snášeti neustálé ústrky a pronásledování. Marně snažili se přední mužové čeští, aby si vymohli povolení k vydávání nezávislých novin politických, jichž národ český od zaniknutí Havlíčkova „Slovana“ úplně postrádal.

V.

Přechod k novému systému.

Téměř deset roků tížil Bachův absolutismus Rakousko. Výsledek tohoto zvráceného systému byl, že stát uveden na pokraj záhuby. Státní dluh vzrostl do závratné výše a úvěr mocnářství byl úplně zničen. Když pak Rakousko utrpělo na bojištích italských zdrcující porážky, nabyli rozhodující kruhové vídeňští konečně přesvědčení, že se vnitřní politika rakouská musí ubírati cestami zcela jinými. Dne 15. srpna r. 1859 vydal císař manifest k národům, v němž sliboval, že nyní chce celou svou péči a pozornost věnovati zdárnému provádění úlohy své: trvale pojistiti Rakousku vnitřní blahobyt a zevnitřní moc náležitým rozvinováním jeho bohatých duševních i hmotných sil a době přiměřenými opravami v zákonodárství, a ve zprávě téhož měsíce propuštěn ministr Bach a na jeho místo povolán hr. Agenor Goluchowski. Dne 5. března 1860 vydán císařský patent, stanovící základní rysy ústavy. Jednota říše měla býti přesně zachována, ale zemím mělo se dostati jisté míry samosprávy. Zároveň svolána tak zvaná rozmnožená říšská rada, jež se měla raditi o zbědovaném finančním stavu říše a činiti návrhy, jak mu odpomoci. Rozmnožená říšská rada, jejíž členové

byli císařem jmenováni, sešla se 1. června r. 1860. Český národ v ní zastoupen nebyl. Když jeden z členů vytýkal, že Čechové a Moravané nejsou zastoupeni, prohlásil kn. Jan Schwarzenberg k „upokojení", že český národ není utiskován, ježto prý má školy, v nichž se vyučuje zemskému jazyku, a úřední noviny jazykem českým vydávané. Jiného náhledu ovšem byli Čechové. Dr. Rieger sepsal pamětní spis, v němž ukazoval na četnost, vzdělanost a všestrannou způsobilost českého národa a připomínal osvědčenou věrnost Čechů rodu panovnickému v dobách nejtrudnějších. Pak žaloval na příkoří, utiskování, ano potupné jich urážení od nepříznivé jim byrokracie, na nešetrnost k národu českému, jevící se v tom, že ani jediný jeho důvěrník nepovolán do rozmnožené rady říšské a že se kladou všemožné překážky jeho kulturním snahám. Dále kladl váhu na to, jak povážlivo jest, zabraňovati celému národu projevování jeho smýšlení a tužeb, kdežto vládě přece na tom musí záležeti, aby je z nejspolehlivějšího pramene seznala. Na to dokazoval neprospěšnost všelikých snah germanisačních, které, když v minulých barbarských časech provedeny býti nemohly, nyní v dobách osvícených musí se naprosto minouti s úspěchem. Pak vyslovoval přesvědčení své, že jedině v rovnoprávnosti všech národů spočívá spása Rakouska, a dovolával se spravedlnosti trůnu jakožto jediné naděje, že oprávněným žádostem národu bude vyhověno. Rieger podal pamětní spis císaři dne 18. června osobně. Panovník propustil jej s dobrou nadějí. Jaký však duch ještě tehdy panoval, vysvítá z toho, že Šimáčkův „Posel z Prahy" pamětní spis otisknuv byl zabaven.

Rozmnožená říšská rada měla celkem osmadvacet schůzí. Nejdůležitějším usnesením jejím by-

lo dobrozdání o stavu říše a způsobu, jak by poměr říše k jednotlivým zemím ustaven býti měl. Dotyčná komise rozstoupila se na dvě strany, z nichž jedna, většina, kladla váhu na uznání historicko-politických individualit jednotlivých zemí, druhá pak hájila centralistické zřízení říše. Návrh většiny zněl: „Sesílení a zdárný vývoj říše vyžadují, aby se uznala historicko-politická individuálnost jednotlivých zemí, v nichž se přirozený vývoj a podpora na zřeteli míti má, a aby se uznání to spojilo s požadavky a potřebami povšechného svazku státního, aby tedy při zásadní rovnosti všech zemí mocnářství nejen uznána a založena byla jich samospráva administrací s vnitřním zákonodárstvím, nýbrž aby se také definitivně upevnil, zabezpečil a zastupoval jich vzájemný svazek státní. Toto státoprávní upravení může však doplněno býti jen znovuoživením a zavedením života schopných municipálních institucí ve smyslu opravdové samosprávy v oboru administrativním. Veškerá tato zařízení mohou však jen tehdy svého cíle dosíci, když všemožným připojením k bývalým institucím a právním poměrům jakož i jich vyrovnáním a sloučením s požadavky všech nyní platnosti nabyvších politických i společenských činitelů přesvědčení a právnímu názoru jednotlivých zemí vyhoví, a když konečně v zájmu státního svazku nezbytné modifikace založeny budou v oněch velkých politických nutnostech, které žádná ze zemí říše zneuznávati nemůže.“ Návrh menšiny nesl se úplně v duchu centralistickém.

V slavnostní audienci dne 29. září slíbil panovník, že oba návrhy náležitě uváží. Výsledek nedal dlouho na sebe čekati.

Dne 20. října 1860 vyšel císařský manifest diplomem „na upravení říše dle práva

státního", který stál na stanovisku většiny rozmnožené říšské rady. Zároveň vydány vlastnoruční listy císařské, z nichž jeden rozmnožil počet říšských radů od zemských sněmů vysílaných na 100, jiným zřízeny opět královské dvorní kanceláře, uherská a sedmihradská, a pro řízení správních a politických záležitostí zemí mimouherských zřízeno státní ministerstvo, v jehož čelo postaven hrabě Golu-chowski. Manifest zněl: „K Mým národům! Když jsem dosedl na trůn Mých předků, byla monarchie násilnému otřásání vydána. Po boji, Mým otcovským citům hluboce bolestném, nastalo v Mých zemích, jako skoro všude v násilně otřesených obvodech evropské pevniny, potřeba, aby moc vládní přísněji soustředěna byla. Veřejné blaho a bezpečnost většiny pokojných obyvatelů monarchie požadovaly to — rozčilené vášně a bolestné upomínky na nejbližší minulost činily svobodný pohyb před nedávnem ještě nepřátelsky bojovavších živlů nemožným.

Chtěl jsem se dověděti o přáních a potřebách rozličných zemí monarchie, a protož jsem Mým patentem ze dne 5. března t. r. Mou rozmnoženou říšskou radu založil a svolal.

Uvažuje předlohy Mně od ní podané, viděl jsem se pohnuta, abych s ohledem jak na zřízení monarchie dle práva vlastního, na práva a postavení jednotlivých království a zemí, tak i na obmezené zjištění, ustanovení a zastoupení svazku dle práva státního veškeré monarchie dnešního dne diplom vydal a prohlásil.

Vyplňuji Mou panovnickou povinnost, když v tomto způsobu upomínky, právní náhledy a nároky Mých zemí a národů se skutečnými potřebami mé monarchie vyrovnávaje je spojuji a zdárný vývoj a sesílení ode Mne daných nebo znova vzbu-

zených institucí s plným uspokojením dospělému náhledu a vlastenecké horlivosti Mých národů svěřuji.

Naději se jich požehnaného rozkvětu od ochrany a milosti Všemohoucího, v jehož ruce osudy knížat a národů spočívají, a jenž hluboké a svědomité opravdovosti Mé otcovské pečlivosti požehnání svého neodepře.

Ve Vídni, dne 20. října 1860.

František Josef v. r."

Císařský diplom zněl:

„My František Josef I., z Boží milosti císař Rakouský atd., atd. tímto všem na vědomost dáváme:

Když se byli Naši předkové, slavné paměti, z moudré pečlivosti starali, aby v Našem nejjasnějším domě jisté pravidlo posloupnosti zařízeno bylo, došel pořad posloupnosti, od Jeho c. k. apoštolského Veličenství, bývalého císaře Karla VI., dne 19. dubna 1713 konečně platně a nepodvratně ustanovený, svého uzavření v státním, základním a rodovém zákoně, pod jménem pragmatické sankce známém, od zákonných stavů Našich rozličných království a zemí přijatém a posud v platnosti jsoucím.

Na nepodvratném právním základě ustanoveného pořadu posloupnosti, jakož i nedílnosti a nerozlučitelnosti jednotlivých částí státu, srovnávajícím se s právy a svobodami svrchu dotčených království a zemí, vítězně odolala říše Rakouská, od té doby následkem smluv dle práv států a národů uzavřených rozšířená a sesílená, doléhajícím na ni nebezpečenstvím a útokům, podpírajíc se a

nesena jsouc věrností, oddaností a udatností svých národů.

V zájmech Našeho rodu a Našich poddaných jest Naší povinností panovnickou, abychom mocné postavení Rakouského mocnářství zachovávali a za rukojemství poskytli zřejmě a neobojetně zařízený stav právní a svorné působení společné. Tímto rukojemstvím mohou v úplné míře býti jen taková zřízení a takový stav právní, jež stejně vyhoví dějepisnému vědomí právnímu, nynější rozmanitosti Našich království a zemí a požadavkům jejich nerozdílného, nerozlučitelného a silného svazku.

Měli jsme zřetel k tomu, že se živly společenských zřízení organických a svorného působení společného rozšířily a sesílily v Našem mocnářství stejnou oprávněností Našich poddaných před zákonem, pojištěním svobodného vykonávání všech vyznání náboženských, přístupností ke všem úřadům, nezávislou ani na stavu, ani rodu, všeobecnou a stejnou povinností brannou a poplatnostní vesměs všem příslušící, zrušením robot a konečně zrušením čáry mezicelní; uvážili jsme dále, že dle soustředění státní moci ve všech zemích pevniny evropské pro bezpečnost Našeho mocnářství a pro blaho jednotlivých jeho zemí nevyhnutelně potřebným jest společné vyřizování nejvyšších úkolů státních: následkem toho, abychom vyrovnali bývalé rozdílnosti mezi Našimi královstvími a zeměmi a abychom Našim poddaným vhodně upraveného účastenství udělili v zákonodárství a správě, uznali jsme za dobré nařídíti na základě pragmatické sankce a z moci Naší svrchované za stálý, neodvolatelný základní zákon státní, jenž by Nám samým, jakož i Našim zákonným následníkům u vládě byl vodítkem, následující:

1. Právo zákony dávati, je měniti a rušiti bude od Nás a Našich následovníků vykonáno jen společným působením zákonně shromážděných zemských sněmů, nebo dle případnosti společným působením říšské rady, do které zemské sněmy posílati mají počet členů, jaký My ustanovíme.

2. Napříště mají se v říšské radě a s říšskou radou vyjednávati a zároveň se společným působením jejím ústavně vyřizovati všecky předměty zákonodárství, které se vztahují k právům, povinnostem a zájmům pro všecka Naše království a všecky Naše země společným, jmenovitě zákonodárství a mincovnictví, peněžnictví a úvěrnictví, v záležitostech cla a obchodu; dále o základních pravidlech v záležitostech banku cedulního; zákonodárství o základních pravidlech při poštách, telegrafech a železnicích; o způsobu i spořádání povinnosti k vojenské službě; dále se má, jen když říšská rada s tím souhlasiti bude, nařizovati zavádění nových daní a ukládání platů, pak zvyšování zavedených již daní a položení pohledávek, obzvláště zvyšování ceny soli a vypisování nových výpůjček dle Našeho rozhodnutí, daného 17. července 1860; dále pak má se jen s přivolením říšské rady nařizovati převádění hotových státních dluhů a dávání v zástavu, přeměňování neb uvádění v závadnost nemovitého jmění státního; konečně mají se se společným působením říšské rady zkoumati a stanoviti rozpočty státních vydání na příští rok, jakož i zkoumati konečné účty státní a výsledky ročního hospodaření s financemi.

3. Všecky ostatní předměty zákonodárství, které v předcházejících bodech nejsou obsaženy, vyřídí se ústavně a se sněmem, jehož se týče, a to: **v královstvích a zemích k uherské ko-**

runě příslušných ve smyslu jich dřívějších ústav, v ostatních královstvích a zemích ve smyslu a podle jich zemských řádů.

Poněvadž však, vyjímaje země uherské koruny, i takové předměty zákonodárství, které výhradně veškeré říšské radě nepříslušejí, po dlouhá leta v Našich ostatních zemích stejně se vyřizovaly a rozhodovaly, toť Sobě vyhražujeme takovéto předměty vyřizovati s ústavním spolupůsobením říšské rady a s přivoláním říšských radů těchto zemí.

Také ony předměty, jež nejsou příslušnosti říšské rady vyhrazeny, mohou se společně vyřizovati, když si toho zemský sněm, jehož se týče, přeje, nebo když to navrhuje.

4. Tento císařský diplom má se neprodleně do zemských archivů Našich království a zemí schovati a časem svým do zemských zákonů v hodnověrném textu a zemských jazycích vložiti.

Naši následníci mají tento diplom hned při nastoupení na trůn tím způsobem Svým císařským podpisem opatřiti a vydati jednotlivým královstvím a zemím, kde v zemské zákony vložen býti má. Čemuž na vědomí jsme Svůj podpis připojili, pečeť Naši císařskou přitisknouti dali a uschování tohoto diplomu v Našem rodovém, dvorním a státním archivu nařídili.

Jež se stalo ve Vídni, v hlavním a sídelním městě Našem, 20. října léta Páně tisícího osmistého šedesátého, Naší vlády dvanáctého.

František Josef v. r.

Doba ústavní.

I.

Ministerstvo Schmerlingovo.

(Od 3. prosince 1860 do 27. července 1865.)

Goluchowski odstoupil již 25. listopadu 1860 a jeho nástupcem stal se 3. prosince rytíř Antonín Schmerling, známý byrokrat a centralista.

Prvním dílem nového státního ministra byl okružní list k místodržitelům, týkající se „dalších zásad pro dílo ústavní". Dle listu toho dalo se souditi, že se naděje diplomem říjnovým vzbuzené nevyplní. Dne 26. února 1861 uveřejněno několik patentů, a to: 1. patent o říšské radě, 2. patent o státní radě a 3. zemské řády jednotlivým, mimouherským zemím oktrojované. Souhrn všech těchto základních zákonů prohlášen za ústavu říše (únorovka). Pro země koruny svatoštěpánské zůstalo staré zřízení v platnosti.

Říšská rada, skládající se z panské a poslanecké sněmovny, měla býti dvojí, širší a užší,

ona pro záležitosti všem královstvím a zemím říše společné, tato pro záležitosti zemí mimouherských, které nespadají v kompetenci sněmů zemských. Počet členů sněmovny poslanecké ze sněmů zemských volených určen na 343 (ze sněmu českého 54, z moravského 22, ze slezského 5). V 7. odstavci základního zákona o zastupitelství říšském vysloveno, že císař může volbu v těch územích, městech a korporacích přímo nařídíti, když nastanou poměry, pro které by zemské sněmy poslaneckou sněmovnu obeslati nemohly.

Za členy panské sněmovny prohlášeni především plnoletí princové císařského domu, pak arcibiskupové a biskupové s knížecím důstojenstvím, plnoleté hlavy tuzemských rodů šlechtických, pokud jim císař udělil hodnost členů panské sněmovny dědičně; k těmto druží se vynikající mužové, jež panovník pro zásluhy o stát, církev, umění a vědu jmenuje doživotními členy.

Zemskými řády určena působnost sněmů zemských. Ustanoveno, že volby se budou konati ve třech kuriích: ve velkých statcích — tyto opět rozděleny na statky svěřenské a nesvěřenské — v městech a obchodních komorách a v obcích venkovských. Pro obce venkovské ustanoveny volby skrze volitele. Sněm rozdělen rovněž na tři kurie. Počet členů českého sněmu ustanoven na 241 (arcibiskup pražský, 3 biskupové, rektor university a 236 volených poslanců), počet členů sněmu moravského na 100 (arcibiskup olomoucký, 1 biskup a 98 volených poslanců), počet členů sněmu slezského na 31 (arcibiskup vratislavský a 30 volených poslanců). V § 54. volebního řádu ustanoveno, že, pokud trvá první, na šest roků určená perioda sněmovní, může se uzavříti o návrzích na změnu volebního řádu absolutní většinou hlasů,

po uplynutí této periody že však jest k takovému usnesení zapotřebí, aby byly nejméně tři čtvrtiny všech členů přítomno a aby nejméně dvě třetiny přítomných souhlasily. Volební řády byly v odporu se skutečnými poměry, a volební okresy uměle sestrojeny, aby se ve všech zemích, kde to možným bylo, zjednala v sněmích většina německá. V Čechách a na Moravě položeno rozhodování do kurie velkostatkářské.

Zemské sněmy „německo-slovanských zemí" svolány na den 6. dubna 1860. V českém sněmu ohlásil dr. Rieger jménem poslanců českých protest proti oktrojovanému volebnímu jednacímu řádu a proti rozdělení sněmu na kurie. Po schválení voleb podali někteří poslanci skupiny velkostatkářské prohlášení na obhájení kontinuity českého státního práva.

Ve schůzi dne 11. dubna konané navrhl kardinál kníže Schwarzenberg, aby se obrátil sněm na mocnáře s prosbou, by se v Praze na krále českého korunovati dal. Sněm návrh ten přijal jednohlasně a vyslal deputaci do Vídně, aby panovníkovi prosbu přednesla. Deputace přijata dne 14. dubna v slavné audienci.

Panovník odpověděl:

„Sněm zemský učiniv takové jednomyslné usnesení přišel tím Mému nejvřelejšímu přání vstříc. Dám se korunovati v Praze za krále českého a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem Mým a Mým českým královstvím."

Za nejpilnější vládní předlohu prohlášena volba do říšské rady. Mezi poslanci českými bylo dvoje mínění, jedni s Palackým v čele byli proti

vykonání voleb, druzí pro jich vykonání. Na přímluvu kardinála Schwarzenberga bylo usneseno, že poslanci čeští volbu vykonají.

Ve schůzi dne 17. dubna konané podal dr. Rieger návrh, aby sněm uzavřel: 1. prosbu k panovníkovi, aby oktrojovaný volební řád pro sněm zemský a pro radu říšskou dle spravedlivých zásad upravil, 2. odročení volby do říšské rady do té doby, až by nejvyšší rozhodnutí v té věci se stalo. Sněm přijal však následující návrh hraběte Clam-Martinice: „Uvažuje nebezpečí, potřeby a nutnost zachránění říše a uvažuje dále, že jest v prospěchu celé říše, aby se říšská rada neprodleně sestoupila, a že jsou tudíž volby neodkladné, přechází sněm přes návrh dra. Riegra k dennímu pořádku. Než k volbám přikročeno, podal dr. Rieger jménem českých poslanců ohražení, v němž se prohlašuje, že království České nedostalo ústavou ze dne 26. února 1861 takové míry samosprávy, jaká mu přísluší; ,že čeští poslanci vstoupili do sněmu, aby nepřekazili možnost, by se zkušeností samou ukázalo, v jaké míře jsou obávání o práva a svobody království Českého z této ústavy pocházející odůvodněna; že byl úmysl poslanců českých, nesúčastniti se voleb do říšské rady, pokud by se v ústavě říšské a v zemském volebním řádě nestaly náležité opravy, že však nechtějíce oslyšeti hlasů mužů smířlivých a chtějíce Rakousko ušetřiti nesnází, volby se súčastní. Do poslanecké sněmovny zvoleno pak 21 českých poslanců. Do sněmovny panské povolán jediný Čech, Frant. Palacký.

I na moravském sněmu nalézali se zástupcové českého národa v značné menšině. Ve schůzi dne 9. dubna konané podal jménem jejich dr. Pražák právní ohražení, v němž vyslovil naději, že se sněm zastane ústavní samostatnosti a práva

markrabství Moravského, jakož i státní souvislosti jeho s královstvím Českým a vévodstvím Slezským. Při volbě do říšské rady zvoleni 4 zástupci českého národa.

Na sněmu slezském zůstali Čechové bez zastoupení.

Dne 29. dubna r. 1861 zahájena říšská rada jako „širší". Zástupcové ze zemí neuherských se nedostavili, rovněž tak zástupci Benátska. Čeští poslanci z Čech a z Moravy utvořili svůj klub, jejž hr. Jindřich Clam-Martinic jako host navštěvoval. Dne 1. května zahájeno zasedání trůnní řečí, v níž prohlášena ústava za „nedotknutelný základ jednotného a nerozdílného císařství". Většina přijala ústavu s povděkem. Při adresní debatě byly veškeré opravné návrhy slovanských poslanců zamítnuty.

Otázka kompetence říšské rady způsobovala veliké obtíže a Schmerling prohlašoval ji dle potřeby hned za užší, hned za širší. Ještě větší nesnáze byly spojeny s otázkou uherskou. Sněm uherský neuznal únorovku. Přijal návrh Deákův na podání adresy císaři, v níž veškeré tužby maďarské, týkající se skorem úplné samostatnosti Uher, byly vytčeny. Panovník nebyl v adrese osloven jako císař a král, nýbrž toliko jako „nejmilostivější pán". Císařským reskriptem ze dne 30. června 1861 oznamoval sněmovnám, že se panovník vážně zaražen dozvěděl o výbuších namířených proti „nepopíratelným dědickým právům, dědičnému uherskému králi příslušným a že pokládá za svrchovanou povinnost, odmítnouti adresu, kteráž práva království jakož i povinnou úctu k panovníkovi uráží. Sněmovny přijaly adresu znovu, na niž panovník odpověděl rovněž záporně. Sněmovny usnesly se na adrese druhé, s první podstatně totožné, načež sněm uherský dne 21. srpna 1861 rozpuštěn. V rakouské

sněmovně rozcházely se autonomistická menšina a centralistická většina o tom, jak dlužno se vůči Uhrům zachovati. Centralisté navrhovali, aby se postup proti Uhrům úplně schválil, a aby se to vyslovilo v adresse císaři, v níž by se na ústavověrnost důraz položil. Jménem autonomistů navrhl hr. Clam-Martinic adresu jiného znění, v níž by sněmovna prohlásila, že se nemá za oprávněnu, mísiti se v záležitosti země v říšské radě nezastoupené, a v níž se mělo vysloviti přání, aby se panovníkovi podařilo, upomínky, právní názory a požadavky jednotlivých národů se skutečnými potřebami říše v soulad uvésti. Nárok centralistický byl ovšem přijat.

Když se v únoru r. 1862 říšská rada opět shromáždila, dostavil se jen malý počet poslanců českých, a tito obmezovali se na protesty a dotazy k vládě, jež však zůstávaly nepovšimnuty. Dne 18. prosince skončilo se první zasedání, kteréž trvalo skorem dva roky, aniž mělo nějakého výsledku.

Dne 18. února 1863 shromáždila se říšská rada opět, ale čeští poslanci se již nedostavili. Někteří složili mandáty, většina pak s Riegrem v čele podala prohlášení, že v jednáních a usnášeních říšské rady podíl bráti nelze a nesmí, pokud se nesestoupí zastupitelstvo celé říše a pokud nebude dána záruka, že říšská rada se bude pohybovati přesně v mezích ústavou daných. Toliko tři čeští poslanci (dr. Čupr, dr. Krása a Vokoun) se dostavili, avšak nebyli již k národní straně počítáni. Dne 15. července byli čeští poslanci mandátů zbaveni.

V druhém zasedání českého sněmu, jež zahájeno dne 8. ledna r. 1863, pokusili se čeští poslanci o opravu nespravedlivého volebního řádu. Dotýčný návrh podal Fr. Palacký, jenž v obšírné odůvodňovací řeči ukázal na veliké křivdy, které

se českému národu oktrojovaným řádem dějí. Návrh byl však velkou většinou hlasů zamítnut. Třetí zasedání zemského sněmu konalo se v měsíci březnu, dubnu a květnu r. 1864. I v tomto zasedání činili čeští poslanci marné pokusy o provedení rovného práva, hlavně v oboru školském.

Přátelství mezi centralisty a Schmerlingem nemělo dlouhého trvání. Centralisté, vidouce, že vláda na nich závisí, chtěli míti také vliv na ni, čemuž však Schmerling dopustiti nechtěl. Kabinetu nastala i na této straně opposice, a v brzku došlo k úplné roztržce. Vláda narážela při svých požadavcích stále na rozhodnější odpor. Zasedání říšské rady r. 1865 vyplněno skorem cele potyčkami mezi vládou a centralisty a marné byly pokusy Schmerlingovy docíliti dohody. Přišel konečně k přesvědčení, že ve sněmovně nemá strany, o niž by se opírati mohl. Také uherská otázka stala se mu osudnou. Od 6.—9. června r. 1865 dlel císař v Pešti, kdež prohlásil, že jest jeho pevnou vůlí, Uhry upokojiti. Dne 26. června byli dosavadní dvorní kancléři pro Uhry a Sedmihradsko, přívrženci ústavy, propuštění, a hr. Majláth, přívrženec staré strany konservativní, s níž Schmerling vyjednávati nechtěl, jmenován dvorním kancléřem uherským.

Z rozhodujících kruhů českých ozývaly se varovné hlasy, dokazující, že cesta Schmerlingem nastoupená nevede k blahu Rakouska. Byl to zejména Palacký, jenž v řadě článků, nazvaných „Idea státu rakouského", dokázal, že klesají naděje těch, kdož by státu rakouskému ukládali rádi za úkol panování jedné strany nad druhými. Z předpokladů, že ve státu rakouském má panovati právo a zákon, a nikoli hmotné násilí, nebo libovůle jedněch nad druhými, že stát rakouský se skládá z národů různorodých, a že žádný národ nemá práva nad ná-

rodem jiným, aniž má nebo může užívati toto jako prostředku k svým zvláštním účelům, vyvozuje zásadu samoprávnosti národů v Rakousku. Články své zakončil Palacký památnými slovy: „Když proveden bude opak idey moderního státu rakouského a když říše ta různorodá i jediná svého způsobu na světě přiřkne nestejnou měrou spravedlivost, ale nadvládu a moc jedněm nad druhými; když Slované skutkem prohlášeni budou za plémě podřízené, a jakož již řečeno, za materiál vlády pro jiné dva národy, i tu najde také příroda své právo, a odpor její nevyhnutelný promění domácí pokoj v nepokoj, obrátí naděje v zoufalství, a vzbudí konečně zápasy a třenice, jichžto směru, objemu a konce ani předvídati nelze. Den provolání dualismu stane se nutností přírody neodolatelnou, spolu také dnem narození panslavismu ve formě jeho nejméně žádoucí, a kmotři jemu budou otcové onoho. Co následovati bude, domyslí si každý čtenář sám. My Slované budeme tomu hleděti s upřímnou bolestí vstříc, ale bez bázně. Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm!"

Rovněž neúspěšnou, jako vnitřní, byla i politika zahraniční. Pokus, aby německý „bunt" na prospěch upevnění rakouského postavení v něm byl opraven, se nezdařil, a válka, kterou Rakousko ve spolku s Pruskem proti Dánsku svedlo, skončila se sice vítězstvím obou spojenců, Dánsko musilo jim mírem vídeňským dne 30. října 1864 odstoupiti Šlesvik, Holštýn a Lauenburk v společný majetek, který se však stal zdrojem stálých sporů, jež ve svých koncích přivodily válku pro Rakousko osudnou.

Když Schmerling viděl, že jeho pád jest neodvratným, podal žádost za propuštěnou, kteréž

po skončeném zasedání říšské rady, dne 27. července r. 1865 vyhověno bylo. Se Schmerlingem odstoupil celý kabinet až na ministra zahraničních záležitostí a ministra vojenství. Předsedou ministerské rady byl arcikníže Rainer, který však na události vlivu neměl; státním ministrem Schmerling, ministrem vojenství nejprve Degenfeld, který 19. února 1864 vystřídán polním podmaršálem Franckem, ministrem zahraničních záležitostí nejprve hrabě Rechberg, od 23. října 1864 hrabě Mensdorff-Pouilly; správním ministrem Lasser; ministrem financí Plener; ministrem policie Mecséry; ministrem spravedlnosti nejprve Pratobevera, od 18. prosince 1862 Hein; ministrem obchodu Wickenburg; od 30. června 1862 ministrem námořnictví (nově utvořeného) Burger; ministry bez portefeuillu byli nejprve hr. Szescén, od 19. července 1861 hr. Esterházy; uherskými dvorními kancléři nejprve bar. Vay, od 18. července 1861 hr. Forgách, od 22. dubna 1864 hr. Zichy; dvorním kancléřem sedmihradský Nadasdy.

II.

Ministerstvo Belcrediovo.

(Od 27. července 1865 do 7. února 1867.)

Dne 27. července r. 1865 jmenován hr. Richard Belcredi, bývalý místodržitel český, státním ministrem a předsedou v radě ministerské a zároveň mu přiděleno ministerstvo správní a řízení ministeria policejního, hr. Larisch jmenován ministrem financí, ryt. Komers ministrem spravedlnosti, ministerstvo námořnictví zrušeno a jeho agenda přikázána ministerstvu vojenství.

Čeští a moravští poslanci formulovali Belcredimu své požadavky, a on slíbil, že je panovníkovi oznámí.

Dne 21. září uveřejnily veškeré denní listy císařský manifest ze dne 20. září, který jim pozdě v noci dodán byl. Panovník prohlašuje, že se nesplnil úmysl jeho, na kterémž pevně setrvá, aby totiž prospěchům veškerého státu se dostalo bezpečného rukojemství takovým ústavním zřízením právním, jež by svou sílu i svůj význam mělo ve svobodném účastenství všech národů. Aby svému císařskému slovu dostál a podstatu formě neobětoval, oznamuje císař, že uzavřel vejíti ve srozumění se zákonnými zastupiteli svých národů ve východní části říše a předložiti zemským sněmům, uherskému

a chorvatskému diplom ze dne 20. října a patent únorový, a že se v uvážení, že není dle práva možno, aby totéž ustanovení v jedné části říše se stalo předmětem jednání, v jiných pak částech aby zároveň bylo přirozeným zákonem říšským, platnost zákona o říšském zastupitelstvu zastavuje. Výslovně se podotýká, že císař sobě vyhražuje, výsledky vyjednávání se zastupitelstvy oněch království a zemí, pakli by obsahovaly v sobě takové změny podstatných zákonů, které by se snášely s jednotou a mocným postavením říše, než se o nich rozhodnutí stane, předložiti zákonným zastupitelstvům ostatních království a zemí, aby vyslechl a ocenil stejně vážné pronesení jejich. Manifest končí, že svobodná jest dráha, kteráž, hledíc k legitimnímu právu, vede k srozumění, jestliže obětovná a smířlivá mysl, jestliže zdravý rozum říditi budou rozvahu národů. Zároveň s manifestem uveřejněn patent, jímž se ještě zvláště oznamuje, že budou diplom říjnový a patenty únorové předloženy sněmům zemským, dále že se platnost zákona o zastupitelstvu říšském zastavuje, a že vláda zatím sama hospodařiti má.

V národě českém způsobil manifest radostné vzrušení, ježto se návrat od únorovky k říjnovému diplomu bezpečně očekával. Centralisté protestovali proti zastavení ústavy i proti ministerstvu a vyslovili se na sněmích, v nichž měli většinu, proti vládnímu systému, žádajíce bezpodmínečný návrat k ústavě únorové.

Český sněm sešel se dne 23. listopadu roku 1865. V kurii velkostatkářské stala se zatím změna potud, že valná část členů jejích zaujala stanovisko národu českému příznivé. Sněm přijal návrh, aby císaři podána byla adressa díků za nový manifest. V osnově adresy, již většina komise předložila,

vysloveno očekávání, že nové vyjednávání obnoví zase jasnost i pevnost veřejného práva, jak celku říšského, tak i Českého království, a projeveno přání, aby se dal panovník korunovati na krále českého slovy: „Blahověstným pak znamením zdařilé obnovy té bude nám Čechům korunování, odvěké to v království našem symbolické znamení, vzájemné rukojemství a nejvyšší zasvěcení ubezpečeného stavu právního. Protož toužebně hledí věrně poslušný sněm tomu dni vstříc, kdy spočívati bude staroslavná koruna na posvěcené hlavě Františka Josefa Prvního."

Sněm přijal adresu proti hlasům německých a centralistických velkostatkářů. Nejvyšší maršálek hr. Nostic podal ji císaři dne 29. prosince r. 1868. Panovník odpověděl: „Přijímám adressu s nejúplnějším uspokojením. Loyální smýšlení a zjevné porozumění, kteréž sněm Mým intencím vstříc přináší, věrná, důvěryplná oddanost k trůnu, která v adrese výraz nalézá, posilují mne v pevné důvěře, že má vláda na cestě, na niž vkročila a po níž s pevností bráti se bude, pevnou podporu nalezne v zastupitelstvu Mého království Českého. Kdo zřel v mém manifestě ze dne 20. září jasně naznačený cíl, ten nebude se lekati námah a obětí, které s jeho dosažením spojeny jsou. Radostně uvítám okamžik, ve kterém zdar velikého díla mne povede do mého staroslavného sídla Prahy, abych tam uprostřed svých věrných Čechů po právu a svatém obyčeji akt korunovační vykonal. Ubezpečte sněm mou dokonalou císařskou přízní a milostí."

Druhý důležitý krok sněmu byl nový pokus o změnu volebního řádu. Většina sněmovny se

usnesla, aby v záležitosti té podána byla císaři adresa, v níž opět položen důraz na slib jeho, že se dá kornovati.

Na moravském sněmu zamítnut návrh na podání adressy díků císaři, ale rovněž zamítnut návrh na resoluci žádající návrat k ústavě. (Na adrese díků usnesli se mimo sněm český sněmové haličský, bukovinský a krajinský, kdežto v ostatních přijaty resoluce proti vládnímu systému.

Spor mezi Rakouskem a Pruskem o prvenství v Německu stále se přiostřoval, až se stalo nezbytným rozhodnutí na poli válečném. Prusko pojistilo si smlouvou ze dne 10. dubna r. 1866 pomoc Italie, kteréž za její spojenství slíbeno Benátsko. Dne 17. června 1866 oznamoval císař rakouský svým národům, že válka vypukla. Dne 23. června překročila pruská vojska české hranice. První zprávy zvěstovaly sice zdar zbraní rakouských, ale záhy se dostavilo zklamání: dne 3. července utrpěla armáda rakouská u Hradce Králové zdrcující porážku. Dne 8. července obsadili Prusové Prahu. Vrchní velitel vydal provolání „K obyvatelstvu slavného království Českého", v němž pravil, že Prusové nepřišli jako nepřátelé a dobyvatelé, nýbrž s plnou úctou pro dějinná a národní práva českého národa na jeho vlasteneckou půdu. Provolání končilo se slovy: „Zvítězí-li naše spravedlivá věc, pak by snad také Čechům a Moravanům nastalo opět okamžení, ve kterémž by o svém osudu volně rozhodovati mohli. Nechť šťastnější hvězda válku tuto ozáří a jejich blaho napořád založí."

Dne 10. července zaslán do Prahy manifest císaře, v němž panovník svým národům oznamoval,

že jest ochoten k míru čestnému, že však nikdy nesvolí k míru takovému, jímž by se základní podmínky říše rakouské otřásly. Na vážný odpor proti Prusům nebylo však pomyšlení. Zahájeno vyjednávání, kteréž vedlo dne 26. července k uzavření příměří v Mikulově, a konečně dne 23. srpna k míru Pražskému, jejž Rakousko zaplatilo svým vyloučením z německého „bundu" a odstoupením Benátska Italii, ačkoli tato na pevnině (u Custozzy 24. června) i na moři (u Lissy 20. července) od Rakouska přemožena byla. S Italií uzavřen mír ve Vídni dne 3. září 1866.

Vlastnoručním listem ze dne 13. října 1866 vyslovil císař národům říše své uznání, zejména pak obyvatelstvu království Českého, „které se v největších utrpeních a největších svízelích zachovalo tak, jak se zachovati může jedině národ, který věrnou láskou k panovníkovi, k říši a k vlasti poskytuje dějinám lesku, jenž nikdy nevybledne."

V měsíci říjnu zavítal císař na Moravu a do Čech. Za pobytu jeho v Praze vykonán čin v následcích svých osudný: dne 30. října jmenován bývalý státní ministr saský baron Beust rakouským ministrem zahraničních záležitostí.

Český sněm sešel se dne 19. listopadu r. 1866 a odpověděl na císařský list ze dne 13. října adressou, v níž vyslovil naději, že cokoli by ukracovalo práva království Českého nebo jednotu a mocnost Rakouska, nebude od mocnáře ducha pronikavého dopuštěno, zejména pak, že starodávné právní postavení Čech a jejich poměr k říši nebudou bez svolení sněmu zrušeny a že země koruny České nebudou bez svolení svých zákonných zástupců do nižádného nového státního útvaru pojaty. Sněm usnesl se dále, císaře poprositi, aby co nejdříve

byla předložena osnova spravedlivé opravy volebního řádu sněmovního.

Hlavní úlohou ministerstva Belcredova bylo uspořádání poměrů uherských. Belcredi stál pevně na jednotě rakouské říše, ale byl ochoten učiniti Maďarům značné ústupky. Uherský sněm trval na úplné restituci zemské ústavy a žádal zvláštní odpovědné ministerstvo. Koncem února r. 1866 zvolena 67tičlenná komisse, kteréž uloženo vypracovati základní zásady pro společné záležitosti. V dubnu vyslovena ochota, upraviti jednotlivé zákony z roku 1848 s podmínkou, že právní kontinuita bude zachována. Válkou jednání přerušeno. Jakmile se stal Beust ministrem, jal se bez vědomí Belcredova vyjednávati s Maďary. Dle přání císařova odebral se v prosinci r. 1866 do Pešti za příčinou „osobních informací". Dohodnuv se s Maďary, snažil se zbaviti se Belcrediho a pořídit si takové „zastoupení zemí rakouských", které by mu bylo v záležitosti uherské úplně po vůli.

Ve sporu, který z toho mezi ním a státním ministrem povstal, zůstal vítězem: uzavřeno svolati mimořádnou radu říšskou.

Dne 2. ledna r. 1867 vyšel císařský patent, kterým se zástupcové neuherských království a zemí svolávají k mimořádnému shromáždění říšské rady, kteréž svolání rozšířeno také na panskou sněmovnu. Ustavení této říšské rady mělo se státi na základě statutu ze dne 26. února 1861 „s uznáním práva, které diplom daný 20. října 1860 propůjčuje sněmům při otázkách společného zájmu vysláním jich zástupců". Počet členů z každého sněmu vyslaných shodovati se měl s tím, který ustanovuje zákon o říšském zastupitelstvu. Poněvadž šestiletá doba sněmovní se blížila ke konci, roz-

puštěny sněmy zemí neuherských, nařízeno neprodlené vykonání nových voleb, nové sněmy svolány na den 11. února a nařízeno, že sdělení tohoto císařského patentu a vyzvání k volbě do mimořádného říšského shromáždění mají býti jedinými předměty činnosti sněmovní. Mimořádná říšská rada svolána na den 25. února, a porada o otázce ústavní určena za jediný poradní předmět toho sboru. Úřední Wiener Zeitung přinesla ještě vysvětlení, že zemské sněmy vázány jsou statutem únorovým pouze ohledně počtu zástupců, které do mimořádné říšské rady vyslati mají, ale nikoli co se týče způsobu volby, který si mohou dle potřeby upraviti.

Beust nepomýšlel však na skutečné svolání „širší" říšské rady, ježto věděl, že od většiny, kteráž by dle výsledku sněmovních voleb v Čechách, na Moravě a v Krajině vzešla, nedalo se bezpodmínečné schválení uherského vyrovnání očekávati.

Navrhl v kabinetě, aby byla svolána „užší" říšská rada. Belcredi odporoval, zdráhaje se odstoupiti od závazků, které vláda vůči sněmům ohledně uherské záležitosti měla, a trval při tom, aby právo přijetí nebo zamítnutí uherského vyrovnání, které jim manifestem zářijovým přiřknuto bylo, jim nebylo bráno. Beust naproti tomu uváděl, že ujednání s Uhry jest definitivním a že jest záležitostí, kteráž se pouze mezi korunou a sněmem uherským vyříditi má. Tvrdil, že hlas zástupců zemí neuherských na ujednání vlivu míti nemůže. Ze sporu toho vyšel Beust vítězem: obdržel vlastnoruční list císařův, jímž se vyzýval, aby vypracoval oznámení zemským sněmům, že se svolává „užší" říšská rada.

Hrabě Belcredi odstoupil dne 7. února roku 1867. O vyřízení české otázky se přes opětné

ujištění nepřičinil. Ani v záležitosti kulturní, v otázce provedení rovného práva na české universitě nezachoval se tak, jak toho většina sněmovní žádala. Krásné sliby, které na základě císařského manifestu zástupcem vlády v českém sněmu učiniti dal, zůstaly nesplněny.

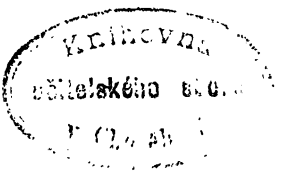

III.

Ministerstvo Beustovo.

(Od 7. února 1867 do 23. prosince 1867.)

Bar. Beust jmenován předsedou ministerstva. O sestavení kabinetu se nestaral. Ponechal si ministerstvo vnitra, kultu a vyučování a policie, ostatní ministerstva převzali členové dřívějšího kabinetu. Prvním jeho činem byl okružní list k místodržitelům, v němž nemluví a královstvích a zemích, nýbrž jen o zemích předlitavských, a ohlašuje, že trvá úplně na stanovisku únorové ústavy.

Královským reskriptem oznámeno Uhrům, že vyrovnání jest provedeno, a že bude jmenováno odpovědné ministerstvo uherské s hr. Andrassym v čele.

V zemích rakouských svolány zemské sněmy na den 18. února, aby se jim oznámilo, že se „ústavní říšská rada" svolává na den 18. března za tím účelem, aby jí předloženy byly ku přijetí ony změny ústavy, jichžto vzhledem k vyrovnání s Uhry jest zapotřebí.

Na českém sněmu vyzval místodržitel, aby se volby do říšské rady bez prodlení vykonaly. Sněm zvolil na úradu o vyzvání tom komisi, jejížto většina se usnesla, že, jsouc věrna názorům právním, které sněm ve svých adresách ze dne 12. prosince

r. 1865 a ze dne 7. prosince 1866 projevil, nemůže doporučiti ani prosté vykonání, ani prosté odmítnutí voleb, a že shledává jediný loyální východ z nesnadné situace v tom, aby sněm veškeré pochybnosti své uvedl v adrese, v níž by zároveň vyslovil ochotu, obeslati shromáždění poslanců království a zemí k společné poradě o nerozřešených otázkách, jakož i oznámil podmínky, za kterýchžto by volbu vykonati mohl. Ústavověrná menšina navrhla, aby se volby bez prodlení vykonaly. Sněm přijal návrh většiny komise a usnesl se o adrese, v níž se pravilo: „Sněm zpronevěřil by se povolání svému, jasně poznanému, a v opětovných slavných aktech vyslovenému, kdyby velevážné nejvyšší přípovědi, že Vaše Veličenstvo ráčí hlas zákonných zástupců království při díle státoprávního vyrovnání slyšeti, a jako stejně vážný vážiti, odřekl se i tam a potud, pokud se jedná o působení, které z vyrovnání s královstvím Uherským vyplyne, do poměrů veškeré říše a do práv ostatních království a zemí. Konečně nebyl by věrným tlumočníkem citův a právních názorů národa svého, kdyby nevyslovil, že království České, jež sobě mnoho na tom zakládá, že jest údem úplně oprávněným a neodlučitelným rakouského mocnářství, ohrazuje se proti tomu, aby bytnost jeho zaniknouti měla v nějaké západní polovině říše, státním to útvaru, kterémuž se nedostává nižádného státoprávního základu a kterýž nikterak by se nedal srovnati s nepopíratelnou právní a skutečnou jsoucností koruny České, ani s právním významem celé řady korunování veleslavných předků Vašeho Veličenstva, jako králů českých, ježto se vykonala po mnohá staletí až do naší doby, ani s nepopíratelnou státoprávní platností, kteréž sněmové království toho požívali až do časů nejnovějších.“

Osud sněmu byl tím rozhodnut. Císařským listem ze dne 26. února 1867 sněm rozpuštěn a vypsání nových voleb nařízeno.

Sněm moravský, jenž v tomto zasedání měl většinu autonomistickou, neodepřel sice volby do říšské rady, ale usnesl se o adresse, v níž vyslovil přání, aby říšské radě, svolané ke dni 18. března, byl zachován poradní ráz a aby říše v jednotném svém trvání a jednotlivé království a země jako státoprávní ústroje byly zachovány. Za to byl sněm rovněž rozpuštěn. Při nových volbách nabyla strana ústavověrná v Čechách i na Moravě většiny.

Zasedání nového sněmu českého zahájeno dne 7. dubna 1867. Sněm vyzván, aby ihned vykonal volbu poslanců do říšské rady. Ústavověrná většina komise navrhla, aby se tomu vyzvání vyhovělo, státoprávní menšina pak, aby sněm přešel o vyzvání k dennímu pořadu, a sice v uvážení, že volba poslanců do říšské rady zemí neuherských, kteráž by vyřizovala otázky státoprávní, obsahuje v sobě změnu zřízení zemského, kteréž právo jen od sněmu samého vykonáno býti může; dále v uvážení, že takováto volba dle patentu ze dne 26. února r. 1861 nenáleží ke kompetenci sněmu, a konečně v uvážení, že by z jednání nového ústavodárného sněmu, který má upraviti státní právo i ústavu říše, ač celou říši nezastupuje, povstati mohla považlivá nebezpečí jak pro státní právo, historicko-politickou osobnost a svobodné sebeurčení českého království, tak i pro jednotu a moc říše. Sněm přijal ovšem návrhy většiny komise. Než sněm k volbě přikročil, přečetl dr. Rieger proti vykonání volby odůvodněný protest, načež čeští poslanci sněmovnu opustili. Na sněmu moravském podala menšina rovněž proti vykonávání volby protest a opustila sněmovnu.

Říšská rada zahájena dne 20. května roku 1867. V trůnní řeči oznamoval panovník, že se stalo se zeměmi koruny uherské „uspokojující" ujednání, a projevil, že očekává, že mu říšská rada svého souhlasu neodepře. Většina obou sněmoven přijala od vlády předložené osnovy zákonů o změně základního zákona, o říšském zastupitelstvu ze dne 26. února r. 1861, o zodpovědnosti ministerské, o delegacích vůbec a o delegaci rakouské zvlášť. Z vlastní iniciativy říšské rady povstaly osnovy o všeobecných právech občanů, o zřízení říšského soudu, o soudnické, vládní a výkonné moci.

Osnovy ty staly se císařským schválením ze dne 21. prosince 1867 státními základními zákony a tvoří tak zvanou ústavu prosincovou.

O pojmenování rozdělené říše nemohlo se dlouho státi dohodnutí, až konečně císařským reskriptem ze dne 14. listopadu r. 1868 nazvána říší rakousko-uherskou. Dne 9. června r. 1867 utvrzeno vyrovnání korunováním císaře Františka Josefa na krále uherského.

* * *

Vyrovnáním s Uherskem utvořena nynější dualistická podoba říše. Obě polovice jsou spojeny společným panovníkem a společnou správou zahraničních a vojenských záležitostí. Společná ministerstva jsou tři: ministerstvo zahraničních záležitostí (spolu panovnického domu), vojenství a říšských financí (tomuto svěřena zároveň správa Bosny a Hercegoviny od r. 1879). Parlamentní kontrola společných záležitostí a říšský rozpočet provádějí delegace. Jsou dvojí, rakouská a uherská, jsou si úplně rovny. Každá čítá 60 členů, kteří se po dvou

třetinách volí z poslanecké sněmovny rakouské a z říšské sněmovny uherské, po jedné třetině z rakouské panské a z uherské magnátské sněmovny; pak volí se náhradníci v témž poměru. Delegace volí se na dobu jednoho roku, mají býti každoročně svolávány, a sice střídavě do Vídně a do Budapešti. Každá rokuje a usnáší se zvlášť a stýkají se písemně; v případě neshody vyhrazeno jest shromáždění obou k společnému hlasování. Za společné záležitosti prohlášeno diplomatické a obchodní zastupování naproti cizině a uzavírání obchodních smluv. K některým smlouvám (které ukládají říši neb částkám jejím břemeno neb občanům státní povinnosti, nebo které mají za následek změnu obvodu zemí) je zapotřebí schválení parlamentů obou polovin říše.

Co se týče vojenství, přísluší mocnáři absolutní moc v řízení, velení a vnitřní organisaci vojska, jakož i prohlašování války a míru. Stanovení branné povinnosti děje se souhlasnými zákony obou polovin říše a oběma parlamentům přísluší povolovati každoročně kontingent branců a upravovati občanské poměry příslušníků armády a některá břemena vojenská. Delegacím přísluší rozpočet a jistá kontrola vojenské správy. Vedle řádného vojska povstaly ještě rakouská zemská obrana a uherská domobrana. Tyto instituce upravují oba parlamenty samy a jsou pro ně zřízena zvláštní ministerstva.

Co se týče financí, jest spolehlivým pouze stanovení rozpočtu společných záležitostí. Berně jsou vyloučeny a půjčky jsou možny jen se svolením obou parlamentů. Úhrada společné potřeby děje se kvotou (poměrným příspěvkem obou polovin říše, o němž rozhodují oba parlamenty). Pro úradu o kvotu volí se zvláštní deputace z obou parla-

mentů. Kdyby se nedocílilo dohodnutí, může panovník kvotu ustanoviti.

Co se týče státních dluhů, Uhry je neuznaly, ale uvolily se, převzíti na sebe příspěvek k zúrokování dluhu všeobecného. Záležitosti obchodní v širším smyslu nebyly prohlášeny za pragmaticky společné. Jistá pospolitost zájmů vyžaduje, aby se obě poloviny dohodovaly o souhlasných zákonech. Možnost obchodní a celní rozluky mezi oběma říšemi byla při vyrovnání výslovně vyloučena.

* * *

Dne 24. prosince r. 1867 jmenován baron Beust říšským kancléřem, bar. Beck říšským ministrem financí, gen. John ministrem vojenství. Dne 30. prosince stal se kníže Karel Auersperg zástupcem Beustovým v předsednictvu kabinetu, hr. Taaffe jeho náměstkem a ministrem pro zemskou obranu a veřejnou bezpečnost, šlechtic Plener ministrem obchodu, ryt. Hasner ministrem kultu a vyučování, hr. Alfred Potocki ministrem orby, dr. Giskra ministrem vnitra, dr. Herbst ministrem spravedlnosti, dr. Brestel ministrem financí a dr. Berger ministrem bez určitého oboru. Toto ministerstvo nazváno ministerstvem občanským.

IV.

Ministerstvo „občanské".

(Od 30. prosince r. 1867 do 12. dubna 1870.)

Jmenování „občanského" ministerstva, jehož členové byli nejzavilejší nepřátelé českého národa, vyvolalo v Čechách mocné hnutí proti vládě, která své nepřátelství bez ostychu dávala na jevo. Pod širým nebem pořádána shromáždění — tak zvané tábory — na nichž se s největším důrazem proti vládnímu systému protestovalo.

Vláda chápala se nejkrajnějších prostředků, aby hnutí zdolala. Prováděla kruté pronásledování časopisů i jednotlivců. Aby zlomila odpor proti říšské radě, podala této prováděcí zákon k 4. odstavci § 57. základního zákona ze dne 21. prosince 1867, v němž se vyhrazuje císaři právo, nařídíti vykonání voleb do říšské rady přímo, kdyby některý sněm jich vykonání odepřel. Přes odpor poslanců slovanských a tyrolských předloha přijata a císařem schválena.

Český sněm svolán na den 22. srpna. Před tím objevily se v českém táboře spory, má-li se sněm obeslati nebo ne, až se posléze sporné strany dohodly, že nikoli. Do prvního sezení sněmu dostavila se deputace českých poslanců a odevzdala nejvyššímu maršálku tuto státoprávní deklaraci:

„My podepsaní, byvše pozváni na sněm do Prahy, ke dni 22. srpna 1868 svolaný, a nemohouce ve svědomí svém pocítiti ani povinnosti, ani práva, abychom zúčastnili se ve sněmu takových práv a úkolův, jaký tu se sejíti má, pokládáme za slušné, oznámiti veleslavnému praesidiu, proč nám naň přijíti nelze.

Representujíce my všecky okresy národnosti české v zemi naší, jak městské, tak i venkovské, tudíž téměř dvě třetiny všeho obyvatelstva království Českého, a jsouce bezmála všechni zvoleni jednohlasně, důvěřujeme sobě, že dle zásad representativných můžeme právem vésti slovo ve jménu celého národa českého.

Ve protestu svém dne 13. dubna 1867 podaném, k jehož obsahu nyní zase odvoláváme se, odůvodnili jsme již obšírně a důkladně osvědčení své slavné před Jeho Veličenstvem naším nejmilostivějším císařem a králem, před všemi národy říše, před veškerým obyvatelstvem tohoto království a před shromážděnými tehdáž poslanci, že tento sněm pokládáme za nepravé a neoprávněné zastoupení naší země.

V onom protestu vyložili jsme starodávný státoprávní poměr zemí koruny české, dokázali jsme, že práva země České, ač od Ferdinanda II. v ohledu ústavním jednostranně a bez důvodného práva súžena byla, přece co do politické samostatnosti a státního práva státu veškerého zůstala nezměněna; dovodili jsme, že toto státní právo až do našich dob zachované, nemůže po právu jinak změniti se platně, leč obapolným svolením panovníka i národa. Na základě tom ohradili jsme se proti vyslání poslanců do říšské rady, kteréž nemohli jsme přiznati právo, měniti v čemkoli státní právo koruny české, stvrzené smlouvami

s nejjasnějším domem panovnickým, mnohými státními akty a přísahami takřka všech králů českých; ohradili jsme se konečně proti všemu, co by říšská rada z království Českého neoprávněným způsobem obeslaná učiniti mohla na újmu státnímu i ústavnímu právu království tohoto i koruny české, proti právům národa českého anebo na zkrácení samosprávy zemské, prohlašujíce zároveň všecka usnesení taková již zpředu za neplatná a pro obyvatelstvo zemí českých za nezávazná.

Navzdor protestu tomu přikročila k volbám část poslanců, representující menšinu země, t. j. ona umělá většina, kteráž toliko nespravedlivým volicím řádem a k tomu nesprávnými volbami povstala a propůjčila se takto k tomu, aby podrobila království České usnesením nové říšské rady, kteráž nezastupovala žádnou říši, ani žádnou státoprávní osobu, říšské rady, jakéž po tu dobu nebylo ani ústavně, ani skutečně, ani co do složení, ani co do kompetence a úkolu.

Avšak representanté většiny všeho obyvatelstva království Českého rovněž jako representanté národnosti slovanské v zemích koruny české vůbec, zastupující vespolek pět millionů duší, nevolili plnomocníků do této nové rady cislajtánské a nepodrobili se tudíž jejím usnesením.

Poznávalť ovšem již tehda jasně nebezpečí, kteréž od ní posud hrozí rovněž tak státnímu a ústavnímu právu vlasti jich jakož i národnosti československé.

Když všeliké, zprvu absolutistické, později zdánlivě konstituční snahy předešlých řídících státníků rakouských, přetvořiti ty různorodé státy rakouské v jeden stát centralisovaný, v němž pod záminkou „nésti kulturu německou na východ" všichni národové rakouští měli podrobeni býti hegemonii

živlu a ducha německého, a tak znenáhla a zcela zgermanisovati se, statným odporem těchto, zvláště pak odporem zemí uherských zmařeny jsou nadobro, a když tyto nezbytným tlakem poměrů, vypuštěny byvše z kruhů německé centralisace, navrátily se k historické autonomii své, tu zasadili se politikové němečtí o to, aby aspoň ostatní země německo-slovanské udrželi mocně v onom kruhu, aby panování plemene německého, když již v celé říši proraziti se nedalo, aspoň v zemích neuherských zachovali a novými institucemi státními navždy upevnili, a aby pomocí umělých, živlu slovanskému patrně křivdících řádů volebních, majorisovati mohli Slovany aspoň v říšské radě cislajtánské, když to na sněmích některých zemí ani pomocí těchto řádů možná nebylo. Těžiště všeho zákonodárství mělo dílem ihned novými zákony, dílem povlovným postupem přirozené přítažlivosti přeneseno býti do rady cislajtánské, mocí volebních řádů a podle jednacího jazyka, krom toho n ě m e c k é, vedle níž měli sněmové zemští zakrněti, a jazykové slovanští fakticky vyloučeni býti ze všeho vyššího života politického a obětováni býti povlovnému odumření.

Za náhradu nebo lépe za lákadlo, aby Slované mimouherští ochotně přijali osud takový, měl sloužiti kodex základních práv osobní svobody, kterýž vychvalován před celou Evropou jako květ svobodomyslnosti, ale jakmile také Slované jeho užívati chtěli, náhle působnosti pozbyl.

K hlavnímu jeho článku (§ 19.), týkajícímu se pojištění nového práva všech národností, očekává se až podnes klausule vykonávací, bez níž nemá ceny a platnosti praktické. Marně čekáme též na slíbené poroty a soudy veřejné. A jaké jest to naše právo spolčovací a shromažďovací, nahra-

zené ordonancemi úřadů! Jaká ta naše svoboda tisku, ježto se v praxi vykládá konfiskacemi, neslýchanými pokutami a dlouhými žaláři spisovatelů! O tom již ví a soudí svět. Nechť rozhodne tento, může-li se to za zlé pokládati národu našemu, když po zkušenostech takových, vida celou moc vlády v rukou mužův, kteří posud osvědčili se úhlavními odpůrci národnosti české, jížto ani potřebných gymnasií, ani university dopřáti nechtěli, počíná pokládati všecky tyto dary svobodomyslnosti za pouhé nástrahy k potlačení národnosti své. A věru, ve způsobu jak nyní u nás se vládne a úřaduje, nevidí národ náš výhod svobody a konstituce, ale jedině neobmezenou moc jedné strany národní nad druhou.

Svoliti k ustálení institucí takových, bylo by národu našemu tolik, co odhodlati se k samovraždě.

Avšak neméně než národnost, byla tehda, jakož jest až posud ohroženo též státní a ústavní právo zemí koruny české zamýšlenými novými institucemi. Vyrovnáním s Uhry v tu dobu již podstatně provedeným byly z kořenů svých vyvráceny nejen patenty únorové, alebrž i nejvyšší diplom od 20. října 1860, podávající mimouherským zemím aspoň nějaké pojištění autonomie a práva historického.

Na místě jich mělo se utvořiti něco nového. Jelikož tu udělilo se právo ústavodárné a zákonodárné nad zemí českou sněmu posud nebývalému, šlo tu patrně o to, aby národ český přijal oktrojírku. Vstoupením do rady cislajtánské byli by poslanci většiny země tuto oktrojírku pro zemi a národ svůj skutkem přijali a tak tyto fakticky zbavili práva rozhodovati již o sobě samých.

Jednalo se dále o to — po vykonaném již rozdělení někdejší říše spojených států rakouských

ve dví — utvořiti vedle historického státu uherského z ostatních zemí nový stát a vtěliti do něho bezděky dosavadní stát koruny české, kteréhož skutku uznání státního práva uherského nikterak nevymáhalo.

Kdežto prve nejvyšším manifestem od 20. září 1865 slíbeno bylo sněmu českému, že se jemu předloží úmluva s královstvím Uherským k podání hlasu „stejně vážného", a ačkoliv tento slib zástupce vlády v plném sněmu slavně opakoval, neuznáno nyní zastupitelstvo království Českého ani za hodno, aby slyšáno bylo, ať již nedíme o státoprávním upravení celé říše, alébrž ani o změnách, kterýmž následkem nové organisace celého mocnářství podrobeno býti mělo vlastní státní právo a ústava této země. Ano, slavné historické království České, kteréž posud nepřestalo býti samostatnou osobností státoprávní, mělo pozbýti osobitosti své, mělo státi se provincií neoprávněného státu cislajtánského, mělo s tímto vstoupiti v jednotu reální, kdežto posud — nehledě totiž na všecky opět započaté a opět vrácené ústavní proměny od r. 1848 až podnes — s jinými zeměmi rakouskými nemělo jiného státoprávního spojení než ve společnosti dědičné dynastie. Tak mělo všecko státní právo naše fakticky býti zrušeno a politická osobnost království Českého a koruny české navždy vyhlazena býti ze světa politického.

Nově utvořenému státu měly dány býti za základ neurovnané zříceniny sbořených patentů únorových a diplomu říjnového, k nimž měl přičiniti opravy a změny některé nově oktrojovaný sněm cislajtánský s nově oktrojovanou mocí ústavodárnou, jenž měl slouti radou říše, ač říše byla již rozdělena ve dví.

V takové říšské radě, v nížto pro nedostatečné zastoupení národa českého živlové jemu nepřízniví vládnou většinou nepřirozenou, mohli by ovšem volební řádové, slovanskému živlu velice křivdící, dojíti ustálení navždy.

Autonomii vlasti naší hrozilo by tu ještě větší obmezení, než jí krom toho již bylo ukládáno patenty únorovými, ba, nebylo a není tu nijaké garancie, že by konečně provincie česká nebyla ještě rozdělena na pouhé departementy nějaké. Již samým skutkem zřízení rady cislajtánské nastávala změna podstatná volebnímu právu sněmu českého, jeho poměru k jiným zemím, jeho kompetenci. Jím konečně naprosto v platnosti své ohrožen poslední útvar historického práva našeho, majestátní list od 8. dubna 1848, jenž byl pojistil království Českému plnou svou zákonnost na základě širokého zastoupení všeho národa, a zvláštní sněmu zodpovědnou vládu zemskou. Na tolikeré nebezpečenství nemohli vydati representanté veliké většiny obyvatelstva zemí českých národnost českou a ústavní i státní právo země své.

Avšak jakkoli důvodně se ohradili proti platnosti voleb do rady cislajtánské, nedbáno jich protestu a dokladů práv; nedbáno ani slibu císařského, podaného zemi nejvyšším majestátem od 20. září 1865. — Ona rada cislajtánská, do níž vstoupili ze zemí českých jen representanté menšiny, podnikla skutečně nepříslušné jí úkony ústavodárné, ano, skrz nebývalou od ní zvolenou delegaci smluvila se o břemena, jež napotom nésti mělo království České.

Rozhodnuto o nás bez nás!

A tak slavné království České se zeměmi koruny české, ježto jsou v celé říši cislajtánské nejvzdělanější a nejvýrobnější a nejvíce daní platící, krá-

lovství, jež vyniká nad jiné slávou, tisíciletou autonomií a historickým právem svým, přísahami korunovačními tolika králů vždy znova stvrzeným a zasvěceným, tak celá koruna česká, vedle uherské politickou vahou a v každém jiném ohledu nejdůležitější, zbaveny byly nepopíratelného, ano jim od mocnáře samého již zjevně přiznaného hlasu samostatného, netoliko o organisaci celé říše, alebrž i o vlastním právu ústavním a státním, o vlastním budoucím osudu, o němž rozhodovati dáno do rukou sboru, v němž nebyl politický národ český zastoupen jako samostatná osoba státoprávní, a kdežto osobovala sobě vésti slovo jménem celé země, representace pouhé menšiny. Ba, konečně rozhodovala nad ní nahodilá většina dvou delegací mimočeských. Nyní však, když všecky tyto věci vykonány jsou bez řádného a správného svolení království Českého — ba, proti ohrazení veliké většiny obyvatelstva jeho vyslovenému slavně skrze poslance její řádně zvolené — svolán jest opět sněm český, který dle všeho nemůže míti jiný úkol, než aby vzal na vědomost a tak fakticky uznal jako skutek dokonalý, co učiněno bez jeho svolení; aby přijal za právo země, co provedeno jest od representantů jiných zemí i bezohledným nešetřením celého národa českého; aby přijal to, co nemůže vésti než k hmotné záhubě království Českého, k úplnému zrušení jeho státoprávní samostatnosti, historicko-politické osobitosti a k potlačení jeho odvěké zvláštní, ve financích úplné autonomie, ba konečně následkem toho k podmanění národnosti československé pod vládu živlů cizích, jí záhubou hrozících.

Vzavše svědomitě na uváženou právo vlasti naší, jakož povinnost svou k národu svému, dosah mandátu nám svěřeného, a všecky dosavadní

akty státní, jak od koruny samé, tak i od sněmu našeho posud vyšlé, přesvědčili jsme se, že nemáme, ani nesmíme účastnými býti sněmu zemského při nynějším jeho složení a úkolu, ano pokládáme za povinnost svou, k národu a k svému legitimnímu panovníku vysloviti zjevně přesvědčení své v zásadách a vyjádřeních, jež následuje:

1. Mezi Jeho c. k. apošt. Veličenstvem, dědičným králem naším, spolu jako representantem nejjasnější rodiny panující, a politickým národem českým jest poměr právní pro obě strany stejně závazný, založený smlouvou mezi národem tím a Ferdinandem I. za sebe a za své potomky; kterýž poměr sankcí pragmatickou oboustranným a podminečným svolením sněmu, přešel na nejjasnější rod Lotrinský, a byl až do naší doby vždy obnovován korunovační přísahou králů našich a holdovací přísahou zákonných representantů země.

Jeho Veličenstvo, přijavši korunu českou postoupením dobrovolným od nejjasnějšího předchůdce, krále Ferdinanda I., přísahou národu zavázaného, nepřijal ji zajisté jinak, než se všemi právy a povinnostmi, jež tento držel na základě přísahy korunovační a nejvyššího listu majestátního od 8. dubna 1848.

2. Země domu rakouského až do roku 1848 nebyly žádným státem jednotným, alebrž zvláštními, k dynastii v nestejných poměrech stojícími státy, spojenými v jednu říši na základě pragmatické sankce toliko společnou ovšem dynastií. Sám nejvyšší patent od 1. srpna 1804, kterýmž král František I. přijal pro neodvislé státy své titul císaře rakouského, uznal slavně, že i potom „všecka království a ostatní státové naši zachováni býti mají beze všeho zkrácení při svých dosavadních titulech a právích", což platí zvláště o království Uherském

a Českém, tu zejména uvedených, v nichž se korunování krále beze vší změny zachovati má. — Zejména pak koruna česká se zeměmi svými nebyla nikdy v reální unii s nějakým státem rakouským, neřku-li cislajtánským; bylať sice s ostatními zeměmi domu Habsburského právem dědičné, všem společné dynastie, a na čas trvání této v jedno mocnářství spojena — avšak vždy bez újmy samostatnosti a zvláštní osobnosti své historické a státoprávní; jakož také ani za absolutní vlády nikdy a od nikoho popíráno nebylo, že by království České po vymření panujícího rodu neměło práva voliti sobě krále svobodně a neobmezeně bez ohledu na jiné země domu rakouského a utvořiti tudíž opět stát samostatný; z čehož plyne nevývratně, že spojení zemí koruny české s ostatními zeměmi bylo a jest pouze dynastické, to jest pouze společnou známkou dědičnosti v téže dynastii podmíněné.

3. Všeliké změny v právním poměru mezi královstvím Českým a nejvyšším panovníkem a rodinou panující, tudíž všeliké změny v ostatním právu českém a ústavě české, jakož definitivní ustanovení volebního řádu nemohou podle historické ústavy zemské a po nejvyšším majestátním listu od 8. dubna 1848, ba i podle diplomu od 20 října 1860 státi se přesně a platně jinak, než novou úmluvou mezi králem českým a politickým národem českým, správně a spravedlivě zastoupeným.

4. Nižádný representativní ani administrativní sbor mimočeský, tedy ani říšská rada cislajtánská, ani delegace jakákoliv nemůže přijati na toto království určitou část dluhů celé říše, aniž jemu právně daně ukládati nebo je jinak právně zavazovati, vyjma jedině samostatnou delegaci koruny české, k tomu vzhledem na společné záležitosti celého

mocnářství od sněmu zemí českých řádně zmocněnou.

5. Od té chvíle, co jediný a přední účel jak diplomu říjnového, tak i patentu únorového, totiž přetvoření monarchie složité a absolutní ve stát jednotný a ústavní, od samého mocnáře opuštěn a tak tito základní zákonové říše podniknutým zřízením dvou států v a kolika ústav ze samých základů svých vyvráceni jsou, pozbyli práva a povinnosti z nich plynoucí podmětu i předmětu svého, jelikož, co jen pro jisté osoby, poměry a účely platno býti mělo, nemůže podrženi plné platnosti též pro jinou osobu, jiný spolek, jiné poměry, jiná práva a úkoly jiné.

6. Nepřísluší nám popírati politickému národu uherskému odvěké právo jeho, smluviti se s nejjasnějším panovníkem o vlastním svém právu státním a ústavním, jakož i smluviti se s jinými zeměmi říše; ale nemůžeme dopustiti, aby úmluvami takovými se rozhodovalo zároveň o právích koruny české, a aby tak aspoň fakticky zbaveno bylo království České stejného a rovněž tak starého historického práva sebeurčení v záležitostech svých státních i ústavních.

7. Přenesení práva zákonodárného i ústavodárného s rady celoříšské na sněm zastupující — a to jen prostředně — skupení méně zemí, než měla zastupovati sama někdejší užší rada zrušeného patentu únorového, dále zřízení delegace z rady cislajtánské k vyjednání s delegací říšského sněmu uherského, pak zkrácení sněmu zemského v tom, že nesmí napotom již voliti posly do sněmu celé říše a má voliti toliko do jakés representace cislajtánské, nebývalého to a nahodilého skupení „ostatních zemí" bez historického základu, pak další z toho plynoucí obmezení autonomie země a její

podrobení pod votum nahodilé snad většiny delegací od dvou mimočeských sněmů vyslaných: vše to považujeme za nové oktrojírky vlasti naší škodné a nemohoucí nabýti v Čechách právní platnosti bez řádného svolení oprávněného a spravedlivého zastoupení tohoto království.

8. Poslanci sněmu českého neměli a nemají práva ani mandátu, voliti nebo vstoupiti do nynější, co do práva i rozsahu, slovem v celé podstatě své změněné rady říšské, jakéž ani nebylo, když byli zvoleni; oni neměli práva, voliti tam delegace, kontumacirovati velkou většinu obyvatelstva své vlasti, s nížto jsou ve zjevném odporu, a tudíž musí se vše, co tam vyjednali, považovati jen za pouhé faktum a nemůže býti právně závazno pro království České.

9. Všecky tyto zápletky ústavní mohou se urovnati spravedlivě; právní poměr království Českého k jiným zemím říše a k nejvyšší dynastii, vůbec celé státní právo koruny české může se upraviti trvale a pro blaho země i prospěch dynastie bezpečně jedině úmluvou mezi nejjasnějším králem naším a politicko-historickým národem českým, zastoupeným na základě správném a spravedlivém.

10. Za zastoupení spravedlivé pokládáme zastoupení založené na volebním řádě takovém, při němž by stejným všude užitím týchž pravidel rovné právo obou národností naší vlasti také prakticky provedeno bylo, a přejeme si shodnouti se s německými krajany svými o instituci takové, kteráž by zabránila všelikému zkracování jedné nebo druhé národnosti zemské mocí pouhé většiny.

Toto přesvědčení naše jest spolu politickým přesvědčením celého pět millionů čítajícího národa československého ve všech zemích koruny české.

Na doklad toho dovoláváme se hlasu jeho všelikými cestami vysloveného a již nyní nikomu nepochybného.

Toto pokládali jsme za potřebí oznámiti veleslavnému praesidiu a žádáme, aby ráčilo tyto důvody našeho jednání ve známost uvésti Jeho cís. král. ap. Veličenstvu, našemu nejmilostivějšímu králi, jenž nejvyšším patentem ze dne 11. července t. r. nás ráčil svolati do sněmu, jakož i ostatním poslancům následkem toho shromážděným.

V Praze, dne 22. srpna 1868."

Kusý sněm usnesl se o prohlášení, že vzhledem k tomu, že platnými zákony základními ve spojení s pragmatickou sankcí bezpochybným způsobem ustanoven a založen jest právní poměr království Českého k jiným zemím říše a k domu panovnickému, deklarace českých poslanců se nesrovnává s jedině platnými zákony základními, jakož také že deklarace jest se samosprávou Moravy a Slezska v přímém odporu a že tudíž nesúčastnění se českých poslanců sněmu nemůže býti ospravedlněno. Sněm uznal pak, že považuje, že čeští poslanci ze sněmu vystoupili.

Také na moravském sněmu podali čeští poslanci lidoví i konservativní velkostatkáři — dne 22. prosince deklaraci, v níž dovolávajíce se státního práva protestovali proti dualismu a oznamovali, že se porad říšské rady nesúčastní. Ústavověrná většina prohlásila, že nezná jiného státního práva moravského než ono, jež se v platné ústavě říšské a zemské zakládá, a zbavila české poslance mandátů.

Sněm slezský usnesl se dne 19. srpna na protestu proti deklaraci české i moravské, v němž

státoprávní spojení Čech, Moravy a Slezska co nejrozhodněji odmítal.

„Občanské" ministerstvo bylo jedné mysli proti českému národu, ale ohledně jiných záležitostí nebyli ministři nikterak svorni. Říšský kancléř Beust nepřestával se vměšovati do věcí, které byly mimo obor působnosti jeho. Měl s předsedou kabinetu, knížetem Karlem Auerspergem, často nedorozumění, zejména když v měsíci červnu r. 1868 císař zavítal do Prahy, pokusil se Beust bez vědomí předsedy kabinetu o dorozumění s českými důvěrníky prostřednictvím místodržitele českého bar. Kellersperga. Pokus jeho se ovšem nezdařil, ježto čeští důvěrníci se zdráhali, vstoupiti na půdu nové ústavy, ale kníže Auersperg, zvěděv o tom, podal císaři žádost za propuštění z úřadu.

V českém národě vzmáhal se odpor proti vládnímu systému v té míře, že docházelo k častým krvavým srážkám s mocí ozbrojenou. Vláda nebyla s to zlomiti odpor ten, ač se neštítila nejkrajnějších prostředků.

Dne 7. října r. 1868 vymohla si císařské nařízení, na jehož základě prohlásila pro Prahu a okolí stav obležení, a místodržitelem českým jmenován generál Koller, známý svou krutostí ve vojště, jemuž dána plná moc, aby s největší přísností proti českému národu zakročil. Generál Koller dostál plnou měrou úkolu svému.

Doufajíc docíliti aspoň částečného zastoupení českého národa v radě říšské, podala vláda sboru tomu osnovu prováděcího zákona k 4. odstavci § 7. základního zákona ze dne 21. prosince r. 1867, v němž se vyhrazuje císaři právo, nařídíti vykonání voleb do říšské rady v jednotlivých obvodech, kdyby některý sněm volbu odepřel. Přes odpor po-

slanců slovanských a tyrolských předloha to přijata a císařem schválena.

Kníže Karel Auersperg odstoupil dne 8. září a hr. Taaffe jmenován předsedou kabinetu.

Spory v kabinetě nabyly na konci r. 1868 velké ostrosti. Vážný spor povstal, když se jednalo o zavedení přímých voleb do říšské rady. Že mají býti zavedeny, v tom se shodovali všichni ministři, ale mínění se rozcházela o tom, zda se mají provésti opravy volebního řádu na prospěch neněmeckých národů. Kabinet rozstoupil se na dvě strany: většina — Giskra, Herbst, Plener, Hasner a Brestel — byla proti jakýmkoliv ústupkům, menšina — Taaffe, Berger a Potocki — si přála, aby bylo učiněno smířlivé osvědčení a aby otázka volební opravy byla spojena s všeobecnou revisí ústavy. Císař vyzval ministerstvo, aby co nejdříve důkladně uvážilo otázku, jaké kroky by se měly podniknouti, aby se docílilo dohodnutí se stranami mimo ústavu stojícími, tedy hlavně s národem českým. Většina kabinetu vyslovila se co nejrozhodněji proti všem smířlivým návrhům a přimlouvala se, za setrvání při dosavadní politice. Názor svůj odůvodnila v pamětním spise, jejž odevzdala císaři. Panovník vyzval menšinu, aby také ona své stanovisko náležitě objasnila, a menšina podala mu pamětní spis, v němž mu radila, aby nově zvolené říšské radě podána byla předloha o vyrovnání, a vyslovila naději, že při dobré vůli lze dorozumění docíliti. Prohlásila, že bez dohodnutí se s národní opposicí volební oprava opposici nezlomí, nýbrž sesílí, a že nadvláda strany ústavověrné nad veškerou opposicí provésti se nedá. Zároveň žádala menšina za sproštění úřadu.

Panovník rozhodl se pro většinu kabinetu a propustil menšinu z úřadu.

Úkol, doplniti kabinet, svěřen Hasnerovi. Týž jmenován dne 1. února r. 1869 předsedou, gen. Wagner ministrem zemské obrany, dr. Banhans ministrem zemědělství a dr. Stremayer ministrem kultu a vyučování; zároveň zrušeno ministerstvo policejní a obor působnosti jeho přidělen ministerstvu vnitra.

Vláda počala přece nahlížeti, že bez dohody s českým národem nelze vládnouti. Ministr Giskra zajel do Prahy a pozval prostřednictvím místodržitele Kollera dva české důvěrníky, dra. Riegra a dra. Sladkovského k sobě, tito však po úradě s klubem důvěrníků pozváni zdvořile odmítli. „Nemůžeme — pravili v listě místodržiteli zaslaném — potlačiti své přesvědčení, že ministerstvo, jež ve svém pamětním spise vyslovilo přesvědčení a záměry, jež veškeří Slované rakouští uvítati mohli jen s palčivou bolestí a nikoli bez citelného urážení jejich citů oddanosti k mocnáři a k říši, tak často obětavě osvědčených, že ministerstvo, které dnes ještě houževnatě se drží ústavních ustanovení, bez přičinění českého národa utvořených, a které prohlásilo propast mezi těmito ustanoveními a naší deklarací právě nedávno teprve za naprosto nevyplnitelnou — nikterak nemůže dnes býti nadchnuto upřímným přáním, aby propast tato byla překlenuta.“

Jako smiřovací akce, skončila se i zamýšlená volební oprava s nezdarem. Vládní osnova zaváděla přímé volby do říšské rady, podržela kurie a zdvojnásobovala počet poslanců. Dne 20. března usnesla se ministerská rada, aby záležitost ta byla odročena, ježto by se potřebná dvoutřetinová většina pro předlohu nesehnala, a aby se říšské radě předložila osnova o „volbách z nouze“, dle níž v okresích, jichž poslanec do říšské rady se nedostaví, mohl

císař nařídíti přímou volbu. Ministr Giskra, který trval při svém požadavku, podal žádost za propuštění, neodešel však sám, nýbrž s ním celý kabinet. Krise zostřena vystoupením Poláků z říšské rady. Vystoupení Poláků způsobeno tím, že sněmovní výbor, pro haličské požadavky zřízený, se usnesl za souhlasu vlády na zamítnutí požadavků těch. Ve schůzi sněmovny dne 31. března 1869 oznámili polští poslanci, že své mandáty skládají. V téže schůzi čteno osvědčení dvanácti poslanců ze Štýrska, Krajiny, Istrie, Gorice, Terstu a Bukoviny, že sněmovna svým hlasováním proti návrhu, aby se při jednání o haličských požadavcích také na přání a potřeby ostatních zemí zřetel vzal, osvědčila, že k dorozumění mezi národy a k trvalému upravení poměrů v říši směřující návrhy ani v úvahu vzíti nechce a že, vzavši v úradu osnovu zákona o volbách z nouze, jest hotova, nejdůležitější právo sněmů bez jejich souhlasu změniti, a že tudíž podepsaní poslanci dalšího jednání sněmovny účastni býti nemohou.

Kabinet podal žádost za propuštěnou, jež dne 12. dubna r. 1869 od císaře přijata.

V.

Ministerstvo hr. Potockého.

(Od 12. ledna r. 1870 do 4. února r. 1871.)

V čelo nového kabinetu povolán hrabě Alfred Potocki. Ježto Potocki svého času podepsal pamětní spis menšiny „občanského" ministerstva, svědčilo jeho povolání, že si panovník přeje, aby zásady ve spise tom vyslovené provedeny byly.

Do kabinetu povoláni: hr. Taaffe jako ministr vnitra a zemské obrany, dvor. rada Tschabuschnigg, jako ministr spravedlnosti a správce ministerstva vyučování, odboroví přednostové Distler a Depretis jako správci ministerií financí a obchodu. V měsíci květnu jmenován bar. Petrino ministrem zemědělství, bar. Widman ministrem zemské obrany a odborový předseda Holzgethan na místo Distlera správcem ministeria financí.

Dne 15. dubna oznámil hr. Potocki říšské radě svůj program, v němž položen důraz na státní myšlenku rakouskou a ubezpečováno, že vláda proti ústavě ničeho nepodnikne, nýbrž vše na její ochranu a všeobecné uznání. Svou smířlivost dala nová vláda na jevo amnestií odsouzeným pro věci tiskové a odvoláním pro svou krutost a německou stranickost nenáviděného českého místodržitele bar. Kollera.

K nejdůležitější své úloze, k docílení dorozumění se státoprávní opposicí, přikročil hr. Potocki neprodleně. Od 27. do 30. dubna konal ve Vídni porady s různými českými politiky a nabyl přesvědčení, že v otázce státoprávní a ohledně přímých voleb jsou všechny české strany jedné mysli. V měsíci květnu zavítal hr. Potocki s ministrem Petrinem do Prahy a zde konány porady, k nimž přibráni zástupci moravských poslanců. Hrabě Potocki seznal, že čeští poslanci pevně stojí při deklaraci, k níž dne 16. května 1870 také konservativní velkostatkáři přistoupili.

Jakmile se hr. Potocki do Vídně vrátil, učinil rozhodný krok: dne 21. května uveřejněny císařské patenty, jimiž se zemské sněmy, kromě českého, a říšská rada rozpouštěly. V „nejponíženějším podání" ze dne 22. května odůvodňoval hr. Potocki nerozpuštění českého sněmu tím, že ministerstvo nabylo přesvědčení, že by obeslání říšské rady od sněmu českého již nyní bylo nepochybným a že by obtíže patřičného vyřízení běžných otázek po případě protiústavním jednáním sněmu tohoto rozmnoženy býti mohly. Nařízena toliko doplňovací volba za deklaranty mandátů zbavené. Deklaranti ovšem opět vesměs zvoleni. Na Moravě zvítězili ústavověrní velkostatkáři, a sněm byl tudíž opět v rukou německých, ve Slezsku nezvolen ani jediný český kandidát.

Dne 22. května konal se ve Vídni sjezd německých důvěrníků ze všech zemí, na němž prohlášena pospolitost všech Němců v Rakousku, dále přijata resoluce proti českému státnímu právu.

Vláda dala Němcům některé důkazy své přízně. Tak jmenován člen kabinetu Hasnerova dr. Stremayer ministrem kultu a vyučování. Mimo to staly se v kabinetu některé změny: bar. Widman propuštěn, správu ministerstva zemské obrany převzal hr.

Potocki a bar. Holzgethan jmenován ministrem financí.

Za hranicemi připravovaly se události světodějné. Dne 19. července r. 1870 vypukla válka mezi Francií a Německem, a dne 2. srpna překročila německá vojska hranice Francie. Vláda se domnívala, že Čechové vzhledem k zahraničním událostem se odhodlají, říšskou radu opustiti a rozpustila český sněm. V českém volebním provolání pravilo se: „Ať již osud náš jakkoli se obrátí, my pevně stojíme a státi budeme na právu svém historickém i přirozeném, aby ne jiní, alebrž jedině politický národ český sám rozhodoval o své budoucnosti, o ústavě koruny české, o způsobu svého spolku s ostatními zeměmi říše, a o tom chceme se poctivě smluviti s legitimním následníkem králů našich."

Volbami přešel sněm následkem vítězství strany státoprávní v obou skupinách velkostatkářských do rukou českých. Nyní nastala otázka, mají-li čeští poslanci do sněmu vstoupiti. Několik dní před svoláním sněmu povolán dr. Bělský, jenž jmenován náměstkem maršálkovým, do Vídně, a klub českých poslanců usnesl se vyčkati, jaké zprávy přinese. Dr. Bělský nepřinesl zprávu valně potěšitelnou, načež se čeští poslanci usnesli, že vstoupí do sněmu, jen aby vyslechli královské poselství.

Zároveň učiněn pokus o dohodu s Němci, kterýž však nevedl k cíli.

Český sněm zahájen dne 20. srpna. Místodržitel kníže Diettrichstein přečetl královské poselství, v němž se pravilo: „Přání, kteréž velká část Našeho král. Českého na jevo dává, aby se revise postavení jeho k veškeré říši předsevzala, jest předmětem bedlivého uvažování. Vláda bude pilně k tomu přihlížeti, aby se tomuto přání ve srovnalosti s potřebami mocnářství a na základě konstitučního

veškerého práva a rovné slušnosti ke všem částem vyhovělo. Ale v této době těžkých svízelů nadějeme se do vlastenecké mysli všech, že pominouce záležitosti vnitřní, obrátí zřetel k obecným úkolům lásky k vlasti a k vyšším účelům společného snažení. Obracíme se tedy k sněmu Našeho království Českého, vyzývajíce jej, aby bez odkladu volby do říšské rady vykonal."

Po přečtení královského poselství oznámeno, že poslanci čeští a velkostatkářští podali právní ohrazení. Čeští poslanci prohlásili, že trvají na zásadách v deklaraci vyslovených a že vstupují do sněmu, jen aby královské poselství vyslechli a cestu k dorozumění nezavřeli. Velkostatkáři ohrazovali se proti tomu, že by jejich vstoupení do sněmu mohlo býti na újmu právům a svobodám českého království.

Většina sněmovní usnesla se, odpověděti na královské poselství adresou. Pravilo se v ní, že zástupcové českého národa nikdy nemohou a nikdy nebudou obětovati státoprávní osobnost království Českého, ku všelijaké jiné oběti že však jsou hotovi. Pak se osvědčovalo, že „přihlížejíce k vážnému stavu říše, i aby usnadněno bylo zjednání velikého zastupitelstva říše, pro tentokráte a bez všeliké újmy na svobodném právu tohoto království, aby rozhodovalo o sobě samo, poslanci čeští jsou ochotni, vypraviti ze svého středu poslance, kteří by zastupovali království České co království v delegacích, jakožto v celistvém zastupitelstvu všech království a zemí říše." A na konec se pravilo: „Jestliže vláda Vašeho Veličenstva se zaručením, že platně uznává se základ státoprávního našeho poměru, jenž také v nejvyšší radě koruny mějž svůj výraz a své zastoupení, vstoupí s námi do jednání,

aby ražena byla cesta k úmluvám o upravení poměru Čech k celé říši, a budou-li nutkavé okolnosti doby neodvratně nás vybízeti ku zrychlené činnosti v těch věcech, jsme ochotni, vypraviti ze svého středu deputaci, kteráž — nepředstihujíc závěrečného usnesení — za příčinou nutných srozumění vešla by v jednání s nynějšími zákonodárnými zastupitelstvy ostatních království a zemí, každá strana úplně ohradíc své stanovisko právní a navzájem uznajíc platnost ohrazení při straně druhé."

K adrese připojen pamětní spis, v němž čeští poslanci zevrubně vyložili právní poměr království Českého k celistvé říši. Na konec praví se ve spise tom: „Při vší povinné úctě pro nejmilostivějšího mocnáře a v nezměnitelné důvěře v blahosklonné úmysly Jeho Veličenstva dlužno přece výraz dáti pravdě, nanejvýš politování hodné, že naše poměry ústavní nekonečným měněním zásad vládních, nejvyšších osvědčení, oktrojírek a soustav, z nichž pozdější považovaly nezřídka předešlé tak, jakoby jich tu ani nebylo, v té míře zviklány jsou, že náhledy i úsudky a zřízení v odporu zmatečném se potýkají, a že není nižádné záruky, nebude-li včerejší oktrojírka změněna oktrojírkou zítřejší. Těmito ustavičnými změnami, při nichž nevšímáno si pranic základů historicky zděděného práva státního i ústavního, otřeseno jest veškeré právo této země v samých základech svých. Potahováním nejdůležitějších záležitostí zemských do říšské rady ochromeno mimo to vlastní zákonodárství zemské a uškozeno mnohonásobným způsobem hmotným prospěchům obyvatelstva. Obyvatelstvo tohoto království, ježto se povždy věrným osvědčilo, nemůže srovnati s povinností svou ke vlasti, někdy tak slavné a mocné, aby tuto věčně se kolísající půdu uznalo za onu nepohnutelnou skálu, na které by pro

všecku budoucnost založeno býti mohlo právo národa, jakož i nejjasnější dynastie. Takovou půdu národ český a v duchu jeho i zemské zastupitelstvo, nyní zasedající, spatřuje toliko v starodávném, staletým trváním a tolikerými přísahami předků Jeho Veličenstva i předků našich posvěceném, oboustranném poměru mezi českým národem a Jeho Veličenstvem, co hlavou našeho legitimního rodu panovnického. Z bludiště odporujících sobě navzájem ústavních ustanovení a zřízení jediná vede cesta do bezpečného přístavu právních poměrů všeobecně uznaných a klidného ústavního vývoje: jestiť to cesta úmluvy Nejjasnějšího krále s historicko-politickým národem českým, to jest s řádným a spravedlivým zastupitelstvem jeho."

Bylo dokázáno v tomto pamětním spise, že království České odjakživa mívalo úplné právo, rozhodovati o sobě samo ve všech věcech státního práva a že se tohoto práva také nikdy platně nevzdalo. Bylo dovoděno, že státní základní zákon, daný dne 21. prosince r. 1867, sdělán byl bez platného svolení království Českého, že ruší až do dna státoprávní a ústavní poměry tohoto království, že upírá zemi svéprávnost její jakož i historicko-politickou osobnost, že tudíž vstoupení na půdu ústavy, dané oněma základními zákony, že obeslání říšské rady pro země neuherské obsahovalo by v sobě skutkem zřeknutí se svrchovanosti a svévládnosti král. Českého i vzdání se veškerého práva státního. Nejde tu zajisté o obnovení některého bývalého stavu věci, nejde tu o domáhání se toho všeho beze vší změny, co prokázáno bylo jakožto právo dějinné, nýbrž jde o to, aby na půdě jeho a z něho došlo se k novým úmluvám, jichžto zákonnitá platnost ne-

mohla by popírána býti se žádné strany a v žádném směru."

Zatím svolána říšská rada, a v trůnní řeči, dne 17. září proslovené, litoval panovník, že nevidí kolem trůnu svého zástupce království Českého, uznal však, že nepřítomnost jejich nemá příčinu v „nedostatku citů vlasteneckých", a oznámil, že bude úkolem jeho vlády, „aby se uchopila všech zákonných prostředků, aby království tomu účastenství v důležitých pracích tohoto zasedání pojištěno bylo".

Dne 18. září přijal panovník deputaci českého sněmu, která mu odevzdala adresu a pamětní spis. Císař pravil: „Podanou mně adresu a pamětní spis sněmu mého království Českého odevzdám vládě své k tomu konci, aby je bez odkladu vzala v důkladnou úvahu a mně své návrhy podala. Rozhodnutí své oznámím sněmu království Českého. Slouží mně k uspokojení, že jsem v této adrese opětně naleznul vyslovenu onu věrnost a oddanost, kterou mé království České vždy nejskvěleji osvědčilo. Očekávám od loyálního smýšlení vašeho, že přihlédajíce k událostem přítomnosti, v následcích svých předůležitých, uposlechnete vybídnutí v podání sněmu učiněného, poněvadž nechci opustiti půdu ústavní."

V sezení sněmu dne 29. září přečteno následující královské poselství:

„Náhledy a přání v nejponíženější adrese zemského sněmu Našeho království Českého vyslovené přijali jsme s pozorností a tak vážným uvážením, jak jsme to naproti pronesením národů Našich vždy za povinnost měli.

Se zalíbením uvítali jsme při tom věrnou oddanost k Nám a k záležitosti domu Našeho, která

v adrese této loyálním způsobem byla projevena a živou spokojeností naplňuje Nás uznávání toho, že způsob věcí v nynějším okamžení více než kdy toho vyhledává, aby všickni národové mocnářství jednomyslně spolu působili.

Na to se spoléhajíce, mohli jsme očekávati, že sněm zemský tomuto citu věrné oddanosti skutečně zadost učiní.

Nicméně sněm zemský, táhna se k státnímu samoprávu Našeho království Českého, odmítl vykonání voleb do rady říšské a radil nám, abychom nastoupili na cesty, které leží vně ústavního práva království a zemí žezlu Našemu podrobených a jejichžto následování mohlo by vésti toliko k zmatkům s novým otřásáním práv spojeným.

My jsme Sobě dobře vědomi lesku, jímžto koruna Našeho království Českého vážnost a moc Našeho mocnářství obestřela.

My jsme se také na tom ustanovili, království tomu znova nedílnost a neodcizitelnost země nezrušitelně písemně stvrditi, a tak jak u Našich osvícených předků má korunování korunou českou vnitřnímu spojení s národem českým lesknoucí význam dáti.

Avšak připomínáme sněmu, že způsob, jak se má země k mocnářovi s poměry, v kteréž obzvláštní sankcí pragmatickou k veškerému mocnářství vešla, netoliko povinnosti koruny, ale i práva u počtu hojném v sobě zavírá, kteráž výhradně osobou společného mocnáře se vykonává. S radostí vzdali jsme se výhradnosti tohoto vykonávání, když jsme vyslovili vůli Naši, v srovnalosti s přáním a potřebami národů Našich uvésti pravidlo vlády konstituční

v státní právo mocnářství. Ochrana a záštita, kterou plná Naše moc císařská království Českému vždy poskytovala, nemá zmenšena býti účastenstvím v nejdůležitějších funkcích života státního, k nimž zastupitelstvo české společně s ostatními národy říše jest povoláno.

My jsme milerádi ochotni, každého času k slušným přáním Naše úplné zření obrátiti, a takto jsme již opět a opět pronesli ochotnost Naši, poměry Našeho království Českého k veškerému mocnářství dáti přehlédnouti.

Stížnostina nedostatky řádu volebního ze dne 26. února 1861 nezůstaly od Nás nepovšimnuty.

Postaráme se o to důtklivě, aby se stížnostem těmto vyhovělo, jakož i aby se jiným podstatným požadavkům Našeho království Českého zadost učinilo potud, pokud se dají spojiti s interessy veškeré říše, s bezpečností její a potřebou její mocností.

Nic nemůže Nám více na srdci ležeti, jako trvanlivé uspokojení Našeho českého národa; nic nemůže Nám býti žádoucnější, jako věrná oddanost národa toho, nejenom k službě vlasti jeho užší, ale i k úlohám veškeré vlasti v nepopíratelných formách právních viděti obrácenu. My nikoliv nezneuznáváme, že tu jsou politování hodné zmatky, které těžkými vnitřními krisemi v právu veřejném mnohonásobně se udály. Avšak ze zmatku a odporu vyniká právě co pevný punkt Naše císařské slovo, dne 20. října r. 1860 pronesené, slovo státních zákonů základních, k diplomu tomu přiřaděných, dne 26. února 1861 a dne 21. prosince 1867. Bylo by to, jako setříti se slova toho posvátnost slavného zá-

vazku koruny, bylo by to, jako změniti pevnou a pojištěnou půdu právní s kolísáním pochybných, popíraných a sobě odporujících požadavků, chtěl-li by kdo žádané ode všech srozumění provésti na jiném základu, nežli na základu platné ústavy.

Zastupitelstvu Mého království Českého dána jest úplná příležitost, přání a potřeby jeho platně vysloviti; sněm zemský budiž tím jist, že mu vláda způsobem loyálním bude pomáhati, jakož i že národové Naši mu v ústrety přijdou. Odepře-li svého účastenství, opomene-li vstoupiti na půdu, kterou ústava oprávněným požadavkům všech otevřela, uvalí na sebe zodpovědnost, jejížto míra vzrůstá s vážností historického se vyvinování. Vskutku ještě jedenkrát jesti to následkůplná důležitost tohoto okamžení, ke které chceme obrátiti zřetel sněmu Našeho království Českého.

Tím důtklivější jest naše přání, tím více oprávněné jest Naše očekávání v této vážné hodině, zákonní zástupce veškerého mocnářství viděti kolem Nás shromážděné.

V smyslu tom vyzýváme na novo sněm Našeho království Českého, aby bez meškání předsevzal volbu do rady říšské a vzkazujeme členům sněmu zemského Naše císařské a královské pozdravení.

Ve Vídni, dne 26. září 1870."

Většina sněmovní usnesla se v odpověď na reskript ten o adrese, v níž prohlásila:

„Věrni svému přesvědčení nemůžeme a nesmíme opustiti onu pevnou půdu právní — nesmíme a nemůžeme vstoupiti do rady říšské, nyní rokující. Dobře jsme sobě vědomi odpovědnosti, kterouž

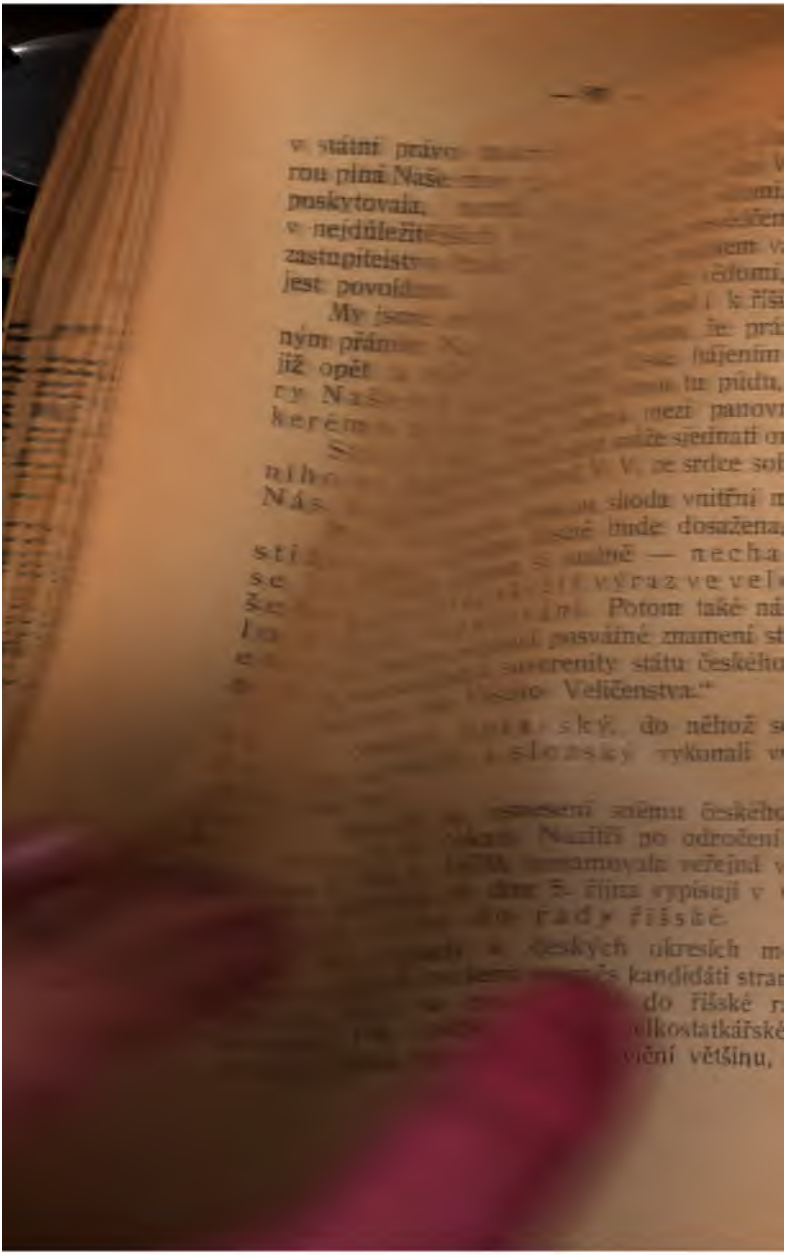

připadlo straně státoprávní 8, straně ústavověrné 7 mandátů.

Když se říšská rada sešla, započala v obou sněmovnách tuhá opposice proti vládě. Obě sněmovny přijaly adresy, v nichž se vládě vyslovovala nedůvěra.

Osud kabinetu Potockého byl tím rozhodnut.

VI.

Ministerstvo Hohenwartovo.

(Od 4. února r. 1871 do 26. října r. 1871.)

Velké události zahraniční, pokoření Francie spojenými armádami německými a prohlášení německého císařství dne 18. ledna r. 1871 skýtaly Němcům naději, že se Rakousko bude snažiti, aby si získalo přátelství mocného Německa, a že se tím časy neobmezené jejich nadvlády opět vrátí. Než naděje ty nedošly svého splnění.

Dne 7. února r. 1871 uveřejnil vídeňský úřední list vlastnoruční listy císařské ze dne 4. února o jmenování nového kabinetu. Předsedou a ministrem vnitra jmenován hr. Karel Hohenwart, ministrem spravedlnosti prof. dr. Karel Habětínek (Čech), ministrem kultu a vyučování minist. rada Josef Jireček (Čech), ministrem obchodu a správcem ministerstva zemědělství prof. dr. Schaeffle, ministrem financí bar. Holzgethan a ministrem zemské obrany gen. Scholl. O několik dní později jmenován po dohodě s Poláky ryt. Grocholski ministrem pro Halič. Jmenování dvou Čechů ministry uvedlo Němce z míry. Nazývali je pokořením německého ducha v Rakousku. Baron Beust ubezpečuje ve svých Pamětech,

že jmenování tohoto kabinetu se stalo proti jeho radě. V císařském listě hr. Hohenwartovi svědčícím pravilo se: „Stoje na ústavě, nemohu se neúspěšností dosavadního snažení, všecky Své věrné národy této poloviny říše k ústavní činnosti spojiti, dáti zastrašiti, jsa přesvědčen, že se zdaří ministerstvu, nad stranami stojícímu, cestou pečlivého uvažování různých zájmů tento úkol k zdárnému konci přivésti."

O programu nové vlády přinesl vídeňský úřední list zprávu, že byl císaři dopodrobna předložen a od něho schválen. Dále se pravilo: „Stávající ústava, jejíž kontinuitu nelze přerušiti, aniž by se veškeren právní stav v chaos rozpoutal, jest půdou, na níž vláda stojí. Na této půdě přijde veškerým oprávněným přáním vstříc a pokusí se o smíření všech tím způsobem, že státní základní zákony, zejména článek 19. o všeobecných právech státních občanů, jenž všem národním kmenům úplnou rovnoprávnost zaručuje, nikoli jen dle slovného znění, ale také v duchu jeho úplně provede. Ve všech sem spadajících otázkách jest mezi všemi členy nové vlády úplná a zásadní, do všech podrobností sáhající shoda. Z té příčiny chopí se vláda celou řadou předloh říšské radě i zemským sněmům iniciativy, aby zemím zjednala ono možné rozšíření zákonodárné a administrativní samosprávy, pokud nezbytnou jednotlivým zemím ochranu poskytující jednotou říše sloučiti se dá. Při tom se také navrhne přímá volba ve všech sněmovních skupinách a s mnohých stran požadované další rozšíření aktivního volebního práva."

Dne 20. února sestoupila se říšská rada, a hr. Hohenwart oznámil hned v první schůzi svůj pro-

gram. Odvolávaje se na uvedený již článek úředního listu, pravil, že hlavním úkolem vlády jest dosažení vnitřního míru. Prohlásiv s důrazem, že vláda nikoliv oklikami, ale přímou cestou ústavy, na kterouž přísahala, svého účelu domáhati se chce, opakoval zásady v onom článku obsažené. Ústavověrci vyslechli řeč Hohenwartovu mlčky, ale hned v prvním sezení finančního výboru — dne 22. února — žádal dr. Herbst, aby vláda svůj program náležitě objasnila, a položil mu určité otázky ohledně rozšíření samosprávy a přímých voleb. Hrabě Hohenwart odpověděl povšechně, načež se výbor usnesl o žádosti vlády za povolení k vybírání daní na měsíce březen a duben učiniti sněmovně návrh, aby toto vybírání jen na měsíc březen povolila, poněvadž „se vláda o důležitých otázkách buď nejasně vyslovila nebo se vůbec nevyslovila, a za druhé tak závažné změny v oboru legislativy i administrativy ohlásila, že vzbuzují oprávněné obavy". Sněmovna přijala tento návrh v sezení dne 24. února 77 hlasy proti 59. Také v panské sněmovně zdvihli ústavověrní odpor proti nové vládě: v zahajovací řeči dal Schmerling tomuto nepřátelskému smýšlení zřetelně výraz a vyslovil se proti rozšíření samosprávy, která by byla říši na újmu.

Ústavověrní nespokojili se s těmito parlamentárními projevy nedůvěry, nýbrž svolali na den 26. února sjezd svých přívrženců ze všech zemí rakouských do Vídně a usnesli se na nejrozhodnější oposici proti vládě. Aby osvědčili své rakouské smýšlení, pořádali ve všech čelnějších obcích německých demonstrativní oslavy německého vítězství nad Francií.

Dne 25. dubna podal hr. Hohenwart říšské radě osnovu zákona o rozšíření zákonodárné pů-

sobnosti zemských sněmů. O předloze usnesl se výbor sněmovní po krátké debatě, že sněmovně navrhne její zamítnutí, a sněmovna návrh ten přijala. Říšská rada — panská i poslanecká sněmovna — pokračovaly ve své opposici proti vládě. Poslanecká sněmovna usnesla se o adrese císaři, v níž se snažila svou nedůvěru vůči vládnoucímu systému odůvodniti. V otázce povolení rozpočtu rozštěpili se ústavověrní a rozpočet povolen v obou sněmovnách.

V prvním sezení českého sněmu oznámil místodržitel hr. Boleslav Chotek, že císař jmenoval knížete Jiřího Lobkowicze nejvyšším maršálkem.

Po oslovení svém místodržitelem přečetl místodržitel za nesmírného napětí císařský reskript tohoto znění:

„Když jsme patentem Naším, daným dne 30. července r. 1870, sněmy království a zemí Našich do míst ke shromáždění jich zákonem ustanovených svolávali, pohnuli Nás k tomu nejvíce příběhové veledůležití, jichž dějištěm Evropa se stala a k jichž ukončení a dalekosáhlým účinkům všechen Náš zřetel byl obrácen.

Pod ochranou Boží podařilo se Nám naproti těmto bouřlivým událostem zachovati říši Naší pokoj blahodárný, i můžeme nyní opět s myslí úplně uspokojenou oddávati se prácem, jimiž by říše uvnitř se upevnila.

Jest žádost Naše, aby nejprve svazky Našeho království Českého s veškerou říší, jichž revisi jsme reskriptem Naším, daným dne 25. srpna 1870, slíbili, způsobem všestranně spravedlivým a uspokojujícím konečně se uspořádaly.

Majíce v paměti státoprávní postavení koruny české a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimo to jsouce pamětlivi neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn náš podporovalo, uznáváme rádi právato hotokrálovství a jsme hotovi, toto uznání přísahou Naší korunovační obnoviti.

Avšak My nemůžeme se s druhé strany vytáhnouti ze slavných závazků, v které jsme naproti Našim jiným královstvím a zemím vešli diplomem Naším, daným dne 20. října r. 1860, základními zákony státními, vydanými dne 26. února r. 1861 a dne 21. prosince 1867, a přísahou korunovační, vykonanou Našemu království Uherskému. S uspokojením tedy u vědomost béřeme ochotnost v nejponíženějších adresách sněmu Našeho království Českého, jichž datum 14. září a 5. října 1870, vyslovenou, uvésti práva, k nimž tato země se táhne, v srovnalost s tím, čeho vyhledává mocnost říše, a s právy jiných království a zemí.

Vyzýváme tedy sněm, aby s touto myslí práci započal, aby mírně a smířlivě vzal v poradu, kterak by státoprávní poměry Našeho království Českého, jak toho čas žádá, se uspořádaly, a aby učinil, bychom bez porušení práv jiných Našich království a zemí ukončiti mohli spor ústavní, kterýž, kdyby déle ještě trval, blaho Našich věrných národů v nemalé nebezpečenství by uvedl.

Jakož pak jsme Naší vládě dále uložili, aby sněmu předložila nový řád volební do sněmu, připomenutý již v reskriptě našem, daném dne 26. září 1870, a zákon pro ochranu obojí národnosti

v zemi, vzkazujeme sněmu milostivě Naše císařské a královské pozdravení.

Dáno ve Vídni, 12. září 1871.

František Josef v. r."

Královské poselství, zejména místo, kde panovník vyslovuje uznání práv Českého království a slibuje, že se dá korunovati na krále českého, přijato od poslanců českých s jásotem, jejž sdílely i davy před sněmovnou shromážděné.

Zároveň s královským poselstvím podal místodržitel osnovu volebního řádu pro sněm a zákona na ochranu národností.

Do druhého sezení, dne 16. září konaného, nedostavili se němečtí poslanci. Odeslali zemskému maršálkovi obšírný protest, v němž se snažili svůj odpor proti vyrovnání odůvodniti. V tomtéž sezení usneseno, aby královské poselství a vládní předlohy byly přiděleny třicetičlenné komisi k úradě.

Sněm sešel se dne 9. října, aby vyslechl návrhy komise a o nich se usnesl. Komise, jejímž generálním zpravodajem byl dr. Rieger, navrhla, aby k císařskému reskriptu ze dne 12. září dána byla odpověď adresou, a návrhy reskriptem vyžádané, jimž dán výraz ve článcích fundamentálních, o návrhu zákona k ochraně rovného práva národnosti české i německé v království Českém a o návrhu volebního řádu do sněmu zemského, aby jako integrující části adresy a na stupních trůnu položeny byly.

V adrese vzdávaly se srdečné díky panovníkovi, že uznal státoprávní postavení koruny české. Na konec se praví: „Současným účastenstvím zástupců národa českého dle (nového) volebního řádu zvolených ve spolku s držiteli práva historického

byl by sněm korunovační mravně i po právu k tomu povolán, aby sprostředkoval přechod od posledního dějinného zjevu českého státního práva k institucím, jakých vymáhají potřeby naší doby. Takovému sněmu, v němž by mohl politický národ český, zachovávaje nepřiležitost práva, věrně vysloviti své žádosti a tužby, bude moci vlast naše přiznati úplné právo, aby její poměry k celé říši a k ostatním královstvím a zemím znova ustanovil a utvrdil, přijma definitivně fundamentální články a návrhy zákonů. Ráčí-li Vaše Veličenstvo nově ustanovení státoprávních poměrů království Českého věrnému národu svému ohlásiti listem majestátu a je postaviti pod ochranu přísahy korunovační: tehdy promění se v trvalou svornost ústavní spor, jenž drahně let tuto zemi a celou říši skličoval a tížil; tehdy bude se moci dílo budoucnosti povznésti na pevných základech práva, jemuž bylo dosti učiněno a jež bylo ode všech uznáno; tehdy také nastane doba toužebně žádaná, v nížto posvátným obřadem korunování oživne opět v omlazené síle a slávě odvěké spojení země české s králem jejím, v němžto spolu s korunou snese se na hlavu Vašeho Veličenstva též žehnání celého národa českého."

Co se týče upravení poměrů mezi královstvím Českým a celým mocnářstvím, navrhla komise následující

články fundamentální:

I. Království České uznává za záležitost všem královstvím a zemím společné věci, jež tuto následují: a) záležitosti zahraniční, počítajíc k nim diplomatické a komerciální zastoupení naproti cizozemsku, jakož i opatření, jichž by bylo potřebí v příčině smluv mezinárodních; b) vojen-

ství, pojímajíc v ně i loďstvo válečné, avšak vylučujíc z něho povolávání rekrutů a zákonodárství o způsobu, jak plniti povinnost vojenskou, pak nařízení o dislokaci a opatřování vojska a upravování poměrů občanských a práv i povinností k vojenské službě nenáležitých pro příslušníky vojska; c) záležitosti finanční, pokud se týkají nákladů, ježto se mají spravovati společně, zvláště pak ustanovení budžetu těchto věcí a zkoušení účtů, ježto se jich týkají.

II. Správu záležitostí společných obstarává ministerstvo společné, jemuž však podle úmluv s královstvím Uherským není dovoleno spravovati jiné záležitosti, než tyto společné. Nařizovati, co se týče řízení, vedení a vnitřního ustrojení veškeré armády, náleží výhradně císaři a králi.

III. Království České uznává, že zákonodárství o záležitostech společných vykonávati se má vyslanými delegacemi, a sice má vedle úmluv s králov. Uherským vysílána býti jedna delegace od říšského sněmu království Uherského, druhá způsobem konstitučním od ostatních království a zemí.

IV. Sněm království Českého zvolí do této delegace ze sebe 15 delegátů a 8 náhradníků.

Volba delegátů a náhradníků obnoví se každoročně. Až do té doby zůstanou delegáti a náhradníci ve své funkci. Odstouplí členové delegace mohou do ní opět zvoleni býti. Vystoupení ze sněmu má též vystoupení z delegací za následek. Delegáti vykonávají své právo hlasovací osobně. Uprázdní-li se místo nějakého delegáta nebo náhradníka, budiž předsevzata nová volba. Není-li sněm shromážděn, vstoupí na místo delegáta jeho náhradník. Rozpuštěním sněmu pomíjí také působnost dele-

gátů od něho vyslaných. Sněm nově zasedající zvolí nové delegáty. Delegáti a náhradníci nepřijímejteż od sněmu nijakých instrukcí. Ve své vlastnosti jakož delegáti požívají tétéž neporušitelnosti a neodpovědnosti, která jim náleží vedle zřízení zemského jako členům sněmu. Oprávnění v této příčině sněmu náležitá přísluší stran delegátů delegaci, pokud sněm není zároveň shromážděn.

V. Království České přijímá dále ona ustanovení za platná, která o zřízení a oboru působnosti delegací, jakož i o vyřizování předloh v nich ujednána byla s královstvím Uherským. Tato ustanovení jsou: 1. Delegace svolává co rok císař, jakož i ustanovuje místo, kde zasedati mají. 2. Každá delegace zvolí ze sebe předsedu a místopředsedu, jakož i ostatní zapisovatele a funkcionáře. 3. Když delegace záležitosti své vyřídily, ukončí zasedání předseda s přivolením císařským nebo k rozkazu císaře a krále. 4. Společní ministři mají právo, účastniti se v poradách delegace a zadávati své předlohy osobně nebo skrze zřízence své. Kdykoli za to požádají, mají slyšeni býti. Delegace má právo klásti otázky společnému ministru nebo některému členu jeho a žádati na nich odpověď a vysvětlení, dále jmenovati komise, kterýmž ministerium má dávati potřebné informace. 5. Posezení delegací jsou po pravidlu veřejná. V případnostech zvláštních může se od veřejnosti upustiti, když to žádá předseda neb aspoň pět členů a když se shromáždění po vzdálení posluchačů na tom usnese. Usnášení může se však státi jenom v posezení veřejném. 6. Obor působnosti delegací obsahuje všechny věci, jež se týkají společných záležitostí. Jiné předměty jsou vyloučeny z působnosti delegací. 7. Předlohy vládní docházejí skrze společné ministerium každé z obou delegací zvláště.

Také má každá delegace právo činiti návrhy o předmětech z oboru své působnosti. 8. Ke všelikým zákonům, náležejícím k působnosti delegace, potřebí jest, aby se obě delegace shodovaly, nebo kdyby se neshodovaly, přivolujícího usnesení valné schůze obou delegací a v každém případě sankce císaře a krále. 9. Každá z obou delegací jedná, radí a usnáší se o sobě ve schůzích oddělených, vyjímajíc případ valné schůze. 10. Aby delegace mohla usnesení činiti, potřebí jest, aby kromě předsedy přítomno bylo aspoň třicet členů, a k platnému usnesení požaduje se prostá většina hlasů těch, kdož jsou přítomni. 11. Pořádek jednání upraví se jednacím řádem, který delegace sama si ustanoví. Obě delegace oznámí si vzájemně svá usnesení, jakož i, třeba-li, jich důvody. Toto spoluobcování děje se písemně, a to od každé delegace v její řeči jednací, a s obojí strany připojí se ověřený překlad v druhé řeči. 12. Každá delegace má právo navrhovati, aby ta která věc se rozhodla společným hlasováním, a když se spisy o tom třikrát bez výsledku vyměnily, nemůže druhá delegace návrhu toho zamítnouti. Za příčinou společného hlasování umluví se předsedové s obou stran o místo a čas valné schůze obou delegací. 13. Ve valných schůzích předsedají předsedové obou delegací střídavě. 14. Aby valná schůze mohla usnesení činiti, potřebí jest, aby přítomny byly aspoň dvě třetiny členů každé delegace. Usnášení děje se prostou většinou hlasů. Pakli na straně jedné delegace přítomno jest více členů nežli na straně druhé, má se na straně delegace, jejíž členů více jest přítomno, tolik členů zdržeti hlasování, kolik jich odpadnouti musí, by zjednána byla rovnováha v počtu hlasujícím z každé strany. Kdo se má zdržeti hlasování, určí se losem. 15. Valné schůze obou delegací jsou ve-

řejny. Protokol sepisují zapisovatelé obou stran v obojí řeči a tentýž ověří se společně. 16. Delegace vykonávají právo, poháněti společné ministerstvo k zodpovídání. Byl-li porušen nějaký ústavní zákon, vydaný o záležitostech společných, může každá delegace učiniti a druhé delegaci oznámiti návrh, aby společné ministerium nebo některý člen jeho dáni byli v obžalobu. Obžaloba vejde v moc práva, když byla usnesena každou delegací zvláště, nebo ve společné valné schůzi obou delegací. 17. Každá delegace navrhne z nezávislých a práva znalých občanů státních těch zemí, jež zastupuje, ale nikoli ze sebe, 24 soudce, z nichž druhá delegace může 12 zamítnouti. Také obžalovaný, nebo když jich jest více, mají z navržených zamítnouti 12, avšak toliko na ten způsob, aby byl z navržených jednou a druhou delegací stejný počet zamítnut. Soudcové, kteří potom zbyli, činí soud v příčině procesu vzešlého. 18. Zvláštní zákon o odpovědnosti společného ministeria bude obsahovati bližší ustanovení o obžalobě, řízení a nálezu.

VI. Království České přistupuje k úmluvě s královstvím Uherským, vedle kteréž k zapravení nákladů na záležitosti, uznané v článku 1. za společné všem královstvím a zemím celého mocnářství, přispívati mají země koruny uherské 30 procent, ostatní království a země 70 procent. Od onoho nákladu má vedle úmluvy s královstvím Uherským dodatečně učiněné předem odečtena býti ona kvota, která za příčinou posloupného provincialisování Vojenské Hranice jenom na vrub království Uherského se počítá, 0·4 procenta činí a až do 2 procent poroste. Z čistého výtěžku celních důchodů, prohlášených za společný příjem, zapraví se nejprve restituce daní, zaplacených za věci přes společnou

čáru celní vyvezené; zbytek obrátí se na zapravení nákladu na záležitosti společné a odráží se tudíž předem od toho, čeho potřebí na společné záležitosti.

Vedle této úmluvy povinny jsou země koruny uherské s jedné a ostatní království země s druhé strany, aby k zapravení svých příspěvků měsíčně uvedly onu kvotu svých měsíčních příjmů, která k těmto jest v tomtéž poměru, jako suma oněch příspěvků k souhrnu budgetu, výdajů v tom kterém roce, a kdyby souhrn kvot měsíčných nedostihl sumy oněch příspěvků, budou tato království a země povinny odvésti differenci, nehledíc k ostatním příjmům, a to v takových občasích, aby společné hospodářství finanční nevázlo. Ustanovení to platí do posledního prosince 1877.

VII. Království České uznává dále úmluvu o přispívání zemí koruny uherské k nákladu na obecní dluh státní, kteráž k těmto článkům připočtena jest v přípisu ověřeném.

VIII. Neméně uznává království České obchodní smlouvu, uzavřenou s královstvím Uherským, a to pro dobu, na kterou byla uzavřena.

IX. Všechny záležitosti, ježto se týkají království Českého, a které nebyly prohlášeny za společné všem zemím a královstvím celého mocnářství, náležejí v zásadě co do zákonodárství českému sněmu, a pokud se týče správy, české vládě zemské.

X. Poněvadž však kromě záležitostí, prohlášených za společné celému mocnářství, jsou i takové, při nichž prospěch mocnářství i prospěch království a zemí samých k tomu radí a toho vyhledává, aby společně byly vyřizovány, kromě toho též v úmluvách s královstvím Uherským, jež království České

jenské, obzvláště pak opakující se povolávání počtu mužstva, jež se má bráti k stálému vojsku, c. k. národní reservě, šetříc při rozvrhování míry, dané počtem obyvatelstva, dále v příčině dodávání přípřeže, opatřování a ubytování vojska, výměra toho, co vojsku v těchto případech náleží, i náhrady, kterou za to náleží dávati z eráru vojenského, konečně všechny zákony, kterých potřebí jest k zachování jednoty vojska a jeho hotovosti k boji, jakož jsou zákony o tom, jak držeti v evidenci dovolence a reservisty, o opatřování poddůstojníků, o popisování koňstva, pak trestní zákon vojenský a p. Kdyby šlo o změnu míry v rozvrhování mužstva, jež se má na vojnu bráti, jest k tomu potřebí svolení sněmu. Které záležitosti o zemské obraně vyhnouti se mají zákonodárství zemskému a správě zemské, zůstavuje se upravení dalšímu. 6. V oboru financí: a) záležitosti státního dluhu, zejména správa a kontrola nynějšího dluhu, ustáleného a neustáleného, oboje vedle platných úmluv s královstvím Uherským, dále přivolování k nové výpůjčce v případech takových, kde se u provádění úmluvy, učiněné s královstvím Uherským, jedná o společnou výpůjčku k uhrazení nákladu na záležitosti celému mocnářství společné, pak v případech, ve kterých s královstvím Uherským nebyla usnesena společná výpůjčka, rozhodnutí o tom, má-li se potřeba uhraditi podle kvot anebo společnou operací úvěrní; konečně po případě přivolení, aby se směl udělati dluh neustálený k dočasnému uhrazení mimořádného nákladu finančního; avšak suma tato nesmí převyšovati čtvrtého dílu řádných výdajů v budgetu dotyčného roku; b) společné nemovité jmění státní, bez újmy práva vlastnického a jiných právních návrhů království a zemí; c) předchozí rozpočet o výdajích n[a]

ležitostí uvedených ve článku tomto, pak uhrazování jich a kladení účtů z nich. Konečně přidává se k těmto záležitostem z důležitých příčin: 7. Zákonodárství o státním občanství, pak o zdržování a dočasném usazování se cizinců.

XII. Za příčinou potřeby, uznané v článku X., ochotno jest království České umluviti se s ostatními královstvími a zeměmi, nenáležejícími k uherské koruně, za tím účelem, aby zákonodárství království Českému podle čl. IX. příslušné, v oněch záležitostech, ježto jsou uvedeny v článku předešlém, přeneseno bylo na sjezd delegátů, kteréž by sněmové volili, a to potud, pokud úmluvou nestane se opatření jiné.

XIII. Království České svoluje dále k tomu, aby pod výminkami naznačenými v článku předešlém správa záležitostí, vypočtených ve článku XI., přenesla se na ministerium, kteréž by se skládalo z ministrů odborných, pro tyto záležitosti zřízených, pak ze dvorských kancléřů, po případě z ministrů zemských, jim na roveň postavených, šetříc při tom poměru hlasů mezi nimi. V takovém postavení, jako člen ministerstva, a pod odpovědností, jemu jako takovému uloženou, jest královský český kancléř dvorský povinen prováděti zákony, usnesené na sjezdě delegátů, pokud k tomu přičiniti má spolupůsobení úřadů jemu podřízených. Nejvyšší správa záležitostí, náležitých pod zákonodárství zemské, přísluší naproti tomu v zemích koruny české královskému českému kancléři dvorskému; jemu samému také mezi ministry náleží zodpovědnost v obou těchto záležitostech.

XIV. Království přispívá kvotou procentní k nákladu od sjezdu delegátů podle článku XI., 6 c) vyměřenému na záležitosti v témž článku vytčené,

pokud uhrazen není; jemu náleží vypočísti onen podíl neuhrazeného nákladu, kterýž vypadá na země mimouherské. O kvotě té shodnou se deputace sněmů zemských. Stejným způsobem ujedná se kvota, kterou má odváděti království České na potřebu obecného státního dluhu. Od vyměřených kvot odráží se výnos kolků a poplatků, který v zemi se sejde. Tyto kvoty odváděny buďte ve dvanácti lhůtách měsíčních, předbírkou ze příjmů zemských. Zemskému zákonodárství jest ustanoviti, jakým způsobem tyto kvoty opatřiti se mají.

XV. Zvláštní sněmovní deputaci náležeti bude, aby za prostřednictví vlády vyjednávala s deputacemi ostatních království a zemí k tomu cíli, a) aby se vyšetřila kvota, připomenutá ve článku předešlém, a b) aby se ujednalo, má-li se výnos nepřímých daní, ježto jsou ve správě společné, předem v celku z nákladu společného odraziti, a pak jen po jeho srážce zůstávající neuhrazená potřeba po kvotách rozvrhnouti, nebo má-li výnos těchže daní v jedné každé zemi došlý ke kvotě té které země přičten býti. Vyšetření kvot staniž se v ten způsob, aby přišly k platnosti již ve finančním hospodářství r. 1873, a kvoty vyšetřené podrží platnost až do té doby, kdy projde úmluva, učiněná s královstvím Uherským o přispívání na společné záležitosti, t. j. do posledního prosince r. 1877. Na finanční rok 1871 dají finanční úřadové zemské vládě k volnému nakládání ony sumy, které podle předchozího rozpočtu na ten rok pro rata temporis připadají, na záležitosti, přecházející ve správu zemskou. Pokud se deputace o kvoty neshodnou, ustanoví, vyslyše prve senát, císař a král ony podíly, kterými přispívati mají jednotlivé země k nákladu společnému, avšak vždy jenom na rok nejprve příští, a až do dosažení oné

shody má se výnos nepřímých daní, jež jsou ve společné správě, odčítati od celé sumy nákladu.

XVI. Aby se v každém způsobu vyhovělo vespolným poměrům mezi jednotlivými královstvími a zeměmi, jest království České dále ochotno, umluviti se s ostatními královstvími a zeměmi o záležitostech, jež se týkají práva domovského, průvodních listů, policie nad cizinci, sčítání lidu, vzájemnosti u vykonávání soudních nálezův a v uznání akademických hodností i vysvědčení veřejných ústavů vyučovacích, konečně v příčině zákonodárství a způsobu, jakým by se vyřizovaly záležitosti společné. K tomu cíli sestupteř se deputace sněmů, které ujednají, jakým způsobem sluší s těmi záležitostmi nakládati a je vyřizovati.

XVII. Hledíc k těmže příčinám, jest království České ochotno přivoliti k tomu, aby k vyřizování jistých záležitostí, méně příhodných k tomu, aby se o nich jednalo v jednotlivých oborech zastupitelských, zřízen byl zvláštní, nezávislý sbor, senát. V senátu tom, který by se skládal částečně z dědičných, částečně, a to z polovice, takových členů, jež by Jeho Veličenstvo jmenoval doživotně z trojích osob od sněmu Jemu navržených, musily by jednotlivá království a země zastoupeny býti poměrně k své důležitosti, a sloužilo by ovšem ke zvýšení vážnosti toho sboru, kdyby v něm také místo zaujímali princové císařského rodu, pak arcibiskupové a biskupové s knížecím důstojenstvím. Za předměty náležitého područí tohoto sboru uznávají se: 1. Zkoušeti a schvalovati smlouvy státní, kteréž říši nebo jednotlivým částem jejím ukládají břemena, nebo způsobují změnu jejího území, anebo jednotlivým občanům státním ukládají závazky. 2. Vyřizovati takové záležitosti, které týkají se povinností a poměrů jednotlivých zemí mezi sebou,

jakož i rozhodovati spory z toho povstalé, kdykoli takového rozhodnutí dovolává se jedna ze zemí, kterých se týká. 3. Rozhodovati případ od případu spory o příslušnosti mezi sjezdem delegátů a mezi sněmy podle zákonů základních o záležitostech, jež přeneseny byly na sjezd delegátů a mezi sněmy podle zákonů základních o záležitostech, jež jež přeneseny byly na sjezd delegátů. 4. Raditi a usnášeti se o návrzích na změnu zákonů základních v příčině záležitostí sjezdu delegátů přikázaných z iniciativy vlastní, buď z ponuknutí sněmů nebo vlády. 5. V případech, naznačených v čl. XV., dávati dobré zdání o podílech, jimiž mají země přispívati k uhrazení potřeb finančních. 6. Nálezy činiti o žalobách na ministry vznesených pro porušení zákonů v záležitostech, jež přikázány jsou sjezdu delegátů; konečně 7. dávati od případu k případu dobré zdání o záležitostech ve článku XI. vypočtených, kdykoli Jeho Veličenstvo tak požádá. Ve všech záležitostech, jež se týkají státoprávního postavení království Českého nebo koruny české, vyhrazuje se sněmu českému přivolení.

XVIII. Na těchto fundamentálních článcích, jež činí základní zákon zemský království Českého, mohou se změny státi jenom s přivolením sněmu království Českého, a království České zastoupeno bude deputací, jeho sněmem bezprostředně zvolenou, kdykoli by v tom směru anebo v provádění těchto fundamentálních článků mělo nastati jednání skrze deputace s jinými království a zeměmi."

Sněm, jehož se poslanci němečtí neúčastnili, přijal veškeré návrhy komise v sezení dne 10. října bez debaty a jednohlasně, a odročil se, když byl ještě přijal návrh, aby zvolena byla komise, kteráž by se radila o odstranění nejcitelnějších vad ve školství národním, do té doby, až záležitost

vyrovnání ve Vídni vyřízena bude. Stalo se tak po návrhu dra. Riegra, kterýž se vyslovil: „Pokud tato záležitost vyřízena není, nemůže se sněm pouštěti do jiných, proti této malicherných otázek, nemáť k tomu zajisté ani klidné mysli. Já soudím, že především jest nám třeba obraceti všecku pozornost a všecky síly své jedině k tomuto předmětu, a doufám pevně, že se moudrosti vlády J. V. podaří, tuto věc šťastně ke konci přivésti, že věci, které byly uváženy zrale, nebudou bez podstatných příčin pominuty, a v tom ohledu důvěřuji především ve slovo Jeho Veličenstva, našeho nejmilostivějšího císaře a krále.“ Sněm sešel se opět za okolností pohříchu podstatně změněných.

Volbami za vlády Hohenwartovy dostalo se sněmu moravskému opět většiny státoprávní. Zasedání zahájeno dne 14. září. Němečtí poslanci odevzdali zemskému hejtmanu prohlášení, že pokládají volby i sněm v nynějším jeho složení za nezákonné, a že se tudíž sněmování nesúčastní. Vláda předložila osnovu nového volebního řádu a vyzvala sněm, aby vykonal volby do říšské rady. Sněm usnesl se, podati císaři adresu, v níž se úplně přidal k přáním a předlohám, které sněm království Českého v usneseních o základních článcích pro království České od sebe vydal. O státoprávních poměrech Moravy k druhým zemím koruny české vyslovil se sněm v adrese té: „Poměr všech tří korunních zemí záležel vždy v tom, že vedle sebe pod společným králem postaveny byly. Zachovávajíc meze tohoto zákonného svazku v této spojitosti měla každá země samostatnost v zákonodárství a ve správě. Mnohonásobné styky, které mezi těmito třemi zeměmi tak úzce spojenými skrze spo-

lečnou korunu a stejnost poměrů vycházejí, sprostředkovány jsou společným kancléřem českým, ať již se vztahovaly k panovníkovi, nebo vzájemnosti všech tří zemí mezi sebou. Tou měrou, kterou spojením české dvorské kanceláře s dvorskými kancelářemi, pro ostatní země zřízenými, svazek se uvolnil, jímž země koruny české v státoprávní ústrojí sloučeny byly, tou měrou musely také změny těchto zemí onoho bezprostředního svazku pohřešovati, jehož zapotřebí jest, aby nejen na pouhou ceremonii neklesly, nýbrž aby také jejich usnesení nalezla onoho povšimnutí, kteréž jen tam místo má, kde pravá povaha všech poměrů platně se uznává. Úmysl, správou všecko zcentralisovati, ukázal se zřízením spojených dvorských kanceláří a tím, že od r. 1848 ustanoveno bylo ministerium všem zemím společné, a nemohlo jinak býti, než že centralisující snaha směřovala k tomu, aby zákonodárství a parlamentární zastoupení do středu říše převedeno bylo. Takto povstaly od r. 1861 protivy. Má-li pokoj opět se navrátiti, musí se těžiště zákonodárství zase do sněmu přeložiti, aby ony, jsouce beztoho od zemí neodlučitelny, se staly základem veřejného práva, jímž hýbati nelze. Královský český kancléř, jsa hlavou vlád v korunních zemích českých, jest Vašemu Veličenstvu i sněmům všech tří zemí odpovědeň. Avšak bylo by přiměřeno důležitosti markrabství, kdyby po bok jeho kancléř povolán byl, jenž, jsa odpovědeň Vašemu Veličenstvu a sněmu moravskému, záležitosti moravské by spravoval, a kdyby také ředitel vlády, která rozdílné obory veřejné služby co nejvyšší úřad v zemi spravuje, taktéž zodpovědností zavázán byl. O mnohonásobných stycích korunních zemí českých mezi sebou měly by rokovati a se uraditi zemské výbory a deputace sněmů. Věrně poddaný sněm prosí

dále, aby Vaše Veličenstvo žádoucí dílo státoprávního narovnání tím k dokonalosti přivedlo, že podle práva a posvátného obyčeje holdování Vašeho věrného markrabství k Sobě přijati ráčí. Kdyby Vaše Veličenstvo ráčilo k účastenství v tomto posvátném výkonu také ony osoby povolati, které do r. 1848 ústavní právo vykonávaly, pak by se obnovila nepřetrženost práva a získán by byl od starších forem ústavních, které na Moravě již uprostřed ruchu r. 1848 organicky dále se vyvíjeti počaly, přechod k těm zřízením, která nově sdělána jsou."

Sněm slezský vyslovil se co nejrozhodněji proti vyrovnání a pro přísné zachovávání ústavy. Proti tomu protestovali toliko čtyři poslanci slovanští.

Protivníci vyrovnání napjali všecky síly, aby je zmařili. Hledali spojence na všech stranách i v cizině. Dne 11. července navštívil německý císař Vilém na své cestě do Gastýna císaře Františka Josefa v Išlu. V Gastýně setkal se Beust, jenž za provedení vyrovnání s Uhry povýšen do stavu hraběcího, s německým kancléřem Bismarckem a měl také audienci u císaře Viléma. Není pochybnosti, že se při schůzkách těch, jakož i při schůzi obou císařů jednalo o otázce české, a že i německý císař i kancléř se proti němu vyslovili. Hrabě Beust podal o své audienci u císaře Viléma zprávu císaři Františku Josefovi, v níž uvedl, že prý se císař Vilém vyslovil, že si nic touženěji nepřeje, než aby Němci v Rakousku byli spokojeni, a nebyli k tomu dohnáni, aby se na něho obraceli.

Dne 13. října podal Beust císaři obšírný pamětní spis proti akci Hohenwartově. Uvedl v něm, že nejen v Německu, ale také v Rusku se pohlíží s největší nedůvěrou na akci tu a že se jedná o vážné nebezpečí pro říši i pro dynastii.

Proti Hohenwartovi působily také vlivy uherské, jež si Beust získati dovedl. Veškeré tyto vlivy proti Hohenwartovi nezůstaly bez účinku. Dne 20. října odbývala se korunní rada, jíž se súčastnili veškeří říšští ministři. Hr. Beust shrnul námitky své proti českému vyrovnání v souhlase s hr. Andrassym takto: 1. uherské vyrovnání nesmí býti podrobeno dodatečnému uznání; 2. veškeré vyrovnání toho se týkající zákony mohou toliko tím způsobem býti měněny, kterým povstaly; 3. o státoprávním postavení zemí rakouských jest již ústavou rozhodnuto. Shoda mezi ministry nedocílena, a císař si ponechal rozhodnutí.

Čeští důvěrníci, dr. Rieger, hr. J. Clam-Martinic, hr. Eghart Belcredi a dr. Pražák, povoláni do Vídně. V konferencích s Hohenwartem přimlouvali se důvěrníci moravští, dr. Pražák a hr. Belcredi, aby české požadavky byly zmírněny, ale dr. Rieger a hr. Clam-Martinic prohlásili, že na žádné věcné změny královského reskriptu žádným způsobem přistoupiti nemohou, a naznačili položení většího důrazu na nedotknutelnost vyrovnání uherského za nejkrajnější meze, v nichž považují zjednání úmluvy za dosažitelné.

Dr. Rieger a hr. Clam-Martinic podali pak hr. Hohenwartovi k rukám císaře pamětní spis, v němž důrazně připomenuli, že dorozumění bylo pod ochranou nejvyššího schválení dopodrobna umluveno. Pro případ, že by se vyrovnání zmařilo, pozdvihovali varovný hlas: „Konáme ještě poslední svou povinnost, když se vším důrazem varujeme před klamným domněním, jakoby nit vyjednávání, bude-li nyní a takovýmto způsobem přetržena — snad v nejbližší budoucnosti a opět na tomtéž místě zachycena býti mohla. Takovýmto přerváním, ať

nikdo se o tom neklame, vyrovnání tentokráte smluvené, kteréž co resultát práce téměř jednoho roku bylo by potřebovalo k svému dokonání, vytrvalosti několika neděl, jest ztracena. Národ český, království České opět vrátí se na stanovisko rozhodné, bezvýminečné opposice, kteráž nanejméně opět nabude takové ostrosti a objeví se zajisté v oné železné důslednosti, v kteréž seznána byla co neoblomná; a podkopávání důvěry — důvěry na onom místě, kdež jednou ztracena, sotva kdy opět může býti utvrzena — hrozí učiniti roztržku nezhojitelnou."

Hrabě Hohenwart odevzdal tento pamětní spis císaři, ale důtklivá slova českých důvěrníků zůstala bez účinku: vyrovnání s českým národem bylo zmařeno. Dne 26. října podali hr. Hohenwart, Habětínek, Schaeffle a Jireček žádost za propuštěnou. Utvořeno zatímní ministerstvo úřednické, jehož předsedou jmenován bar. Holzgethan.

Dne 30. října odpoledne vrátil se dr. Rieger do Prahy. Na nádraží očekávaly ho různé deputace a na ulicích nepřehledné davy. Byv bouřlivě uvítán, promluvil dr. Rieger k shromážděným: „Vracíme se z boje, z něhož vycházíme s plnou ctí. Jsme odraženi, nejsme však přemoženi. Věc naše není a nemůže býti ztracena. Namáhali jsme se poctivě, abychom povznesli národ svůj a udrželi Rakousko. Bohužel, že snaha naše a námahy byly marné. Cizí, nepovolaní živlové vedrali se do zápasu našeho, který již byl blízek konci svému. Víte, jakou cestou se věci braly, víte, že my zůstali a zůstaneme si věrni. Že ministerstvo se k nám zachovalo věrně a poctivě, provolávám mu „Sláva!" Za těchto okolnosti jest blízko, že by mohla býti vznesena obžaloba na vznešenou osobu mocnářovu, poněvadž

se vpletli mezi nás a jeho osobu cizí, nám nepříznivý živlové. V domnění, že musí respektovati vůli jiných národů, pouze v domnění tom povolil nátlaku. My však těšíme se naději, že, co nepovolil nám císař špatně zpravený, povolí císař dobře zpravený. Protož tedy chystáme se k boji, z něhož že vítězně vyjdeme, pevně doufám."

Dne 4. listopadu shromáždil se český sněm opět, aby vyslechl nové královské poselství. Místodržitel přečetl tuto odpověď na adresu sněmovní:

„Reskriptem Naším, daným dne 17. září, vyzvali jsme sněm Našeho království Českého, aby mírně a smířlivě vzal v poradu, kterak by státoprávní poměry Našeho království Českého, jak toho čas žádá, se uspořádaly.

Nejponíženější adresou ze dne 16. října předložil nám sněm výsledky svých porad, a My uznáváme, že s jeho stanoviště přání Našemu dosti učinil. Připomínáme však důrazně, že zákonné vyřizování společných záležitostí a poměru obou částí veškerého mocnářství k sobě, sjednocením zákonodárných sborů obou částí, rady říšské a uherského sněmu říšského, sdělání a Naší sankcí opatření plné právní moci pro celé mocnářství nabyly a jedině způsobem, touto úmluvou naznačeným, změněny nebo, bylo-li ustanovení této úmluvy učiněno na určitý čas, obnoveny býti mohou.

Poněvadž kromě toho státoprávní poměry Našich kromě-uherských království a zemí základními zákony státními od Nás vydanými upravení svého došly, tedy mohou jenom s přivolením obojí sněmovny říšské rady změněny býti.

Vyzýváme nyní sněm, aby vysláním svých zástupců do rady říšské k velikému dílu smíření byl

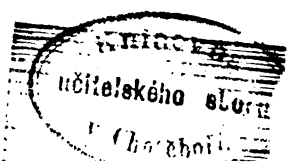

spolunápomocen a ochotně osvědčil bratrské smýšlení ke všem národům říše, úctyplné zření ke každému nároku právnímu a vlastenecké uvážení neodbytných potřeb Našeho mocnářství. Nadějeme se důvěrně, že sněm Našemu vyzvání zadost učiní, ježto by těžké odpovídání před říší a před spoluobčany na sebe uvalili, kteří, vzdálíce se díla obecného, smíření by míjeli, kteréž však jedině společným přičiněním všech blahodárného a trvalého ukončení dojíti může.

Tímto vzkazujeme sněmu Naše císařské a královské pozdravení.

Dáno ve Vídni, dne 30. října 1871.

František Josef v. r.
Holzgethan.

Když se četlo místo reskriptu, kde se sněm vyzývá, aby říšskou radu obeslal, a kde se mluví o těžké zodpovědnosti jeho, ozvalo se z řad poslanců hlučné „Oho!"

Sněm přidělil královské poselství komisi k úradě. Ve schůzi dne 8. listopadu předložila tato návrh, aby sněm od podání adresy upustil, volbu do říšské rady odepřel a následující resoluci přijal:

„Majíce v paměti, že státoprávní postavení království Českého od starodávna zachované a korunovačními přísahami stvrzené výslovně bylo uznáno nejvyšším reskriptem, daným dne 12. září t. r., a že sněm byl vyzván, aby vespolné poměry tohoto království k celé říši přivedl k upravení všestranně spravedlivému a uspokojivému; — jsa si toho úplně vědom, že sněm, pokud na něm záleželo, tomu nejvyššímu vyzvání ve svých usnese-

ních vyhověl a že v celé jeho důležitosti pojal usrozumění všech království a zemí, usrozumění totiž, které, jsouc zcela svobodné, nevylučuje již předem žádného přesvědčení právního; — uvažuje, že státoprávní postavení tohoto království vylučuje rozhodování každého jiného sboru zákonodárného, a že by právě tím uvalil na sebe největší zodpovědnost, kdyby se zpronevěřil přesvědčení, které nerozlučně spojeno jest s nejdůležitějšími prospěchy koruny, země a říše: prohlašuje sněm, že setrvati chce na svém, v mnohých spisech státních vysloveném a podstatně odůvodněném náhledu právním o samostatnosti království Českého a koruny České ve spolku států rakouských: že musí setrvati na svém přesvědčení, že toto státoprávní postavení podle podstaty dvoustranného poměru právního, spočívajícího na obapolné úmluvě, nemůže jinak upraveno býti, leda umluvením mezi národem, zastoupeným sněmem úplně oprávněným, a mezi legitimním králem; protož sněm, věren svému slovu, svému předsevzetí, své povinnosti, hájiti práva sebeurčení politického národa českého a nedopustiti nikterak, aby zástupcové jiných zemí a národů stali se soudcem o právech království Českého, o poměru národa českého k jeho legitimnímu králi, usnáší se odepříti volení do říšské rady neuherských království a zemí a ohražuje se zároveň proti tomu, že by sbor ten kdy byl právo měl nebo kdy právo míti mohl, uavírati o státním právu a ústavě království Českého."

K slovu se nepřihlásil nikdo. Zpravodaj, kníže Karel Schwarzenberg promluvil pak: „Musil bych to pokládati za pouhou smělost, kdybych chtěl šířiti slov, kdežto důvěrníci národa tak významným způsobem osvědčili, že směr našeho návrhu přijali za svůj. Tím, pánové, jste zároveň osvědčili pevné

předsevzetí, že chcete a budete, vyhovujíce náhledům podaného vám návrhu, chrániti a hájiti státoprávní samostatnost království tohoto, práva koruny, práva krále a nepřetržitý svazek států, na základě pragmatické sankce pod žezlem slavného rodu Habsbursko-Lothrinského spojených. Osvědčujeme, pánové, že chceme hájiti právo toto a chrániti je budeme, seč nám síly stačí, nechť se stane, cokoli, až do těch hrdel a statků."

Poslanci projevili nadšeně souhlas svůj. Návrhy komise přijaty pak jednohlasně, načež maršálek přikročil k uzavření sněmu. Pravil v závěrečné řeči své: „Dovedli jste formulovati shodu mezi královstvím a Jeho Veličenstvem. Dovedli jste hájiti práva sobě svěřená, a nikdo nemůže říci, že byste byli porušili práva kohokoli. Vynasnažili jste se co nejbedlivěji, abyste obešli každou záminku, kteráž by mohla překaziti odstranění státoprávních sporů. Nepodařilo-li se to, naší vinou se to nestalo. Nevíme, jaká bude doba nejblíže příští, tolik však víme, že právo musí zůstati právem, a že ty, již si umínili ho hájiti, vítězství minouti nemůže. Jsem přesvědčen, že navzdor všem překážkám nadejde konečně doba, kdy království České vstoupí v práva jemu patřící. Mám pevnou naději, že se nám dostane ještě té radosti, že uvidíme třpytiti se korunu svatováclavskou na čele našeho legitimního krále."

Tak skončilo se toto velepamátné zasedání.

Hrabě Beust nepřetrval vítězství své dlouho v úřadě. Již dne 8. listopadu odstoupil z příčin zdravotních a jeho místo zaujal hr. Andrassy. Že akci Hohenwartovu zmařil aneb alespoň značnou měrou k zmaru jejímu přispěl, pokládal si později za velkou zásluhu. Škodolibě napsal v Pamě-

tech svých: „Že se Čechům mohlo to nejvyšší přislíbiti a obratem ruky vzíti, aniž by veřejné poměry sebe méně otřeseny byly, že se lvu s dvěma ohony podaná jemu pokroutka ze zubů bezelstně vyrvati mohla, objev ten připravil je na rozhodujícím místě o všechen význam a učinil je na dlouhou dobu malomocnými a bezbrannými."

VII.

Ministerstvo Auerspergovo (Lasserovo).

(Od 26. listopadu r. 1871 do 16. února r. 1879.)

Nástupcem kn. Hohenwarta jmenován bývalý zemský maršálek český kn. Adolf Auersperg. Dne 26. listopadu uveřejnil úřední list jména nových ministrů: Kníže Adolf Auersperg jmenován předsedou kabinetu, bar. Lasser ministrem vnitra, dr. Banhans ministrem obchodu, dr. Stremayer ministrem vyučování a kultu, dr. Glaser ministrem spravedlnosti, ryt. Chlumecký ministrem zemědělství, dr. Unger ministrem bez oboru, bar. Holzgethan správcem ministerstva financí a plukovník Horst správcem ministeria zeměbrany.

Již jména těchto mužů byla programem. Nemohlo býti nejmenší pochybnosti, že hlavním úkolem vlády jest, zlomiti odpor Čechů. Sněmy s proticentralistickou většinou, mimo český, rozpuštěny. Sněm český nerozpuštěn proto, že se teprve měla náležitě připraviti půda pro nové volby. Úloha ta svěřena osvědčenému generálu Kollerovi, jenž jmenován českým místodržitelem a zároveň nejvyšším velitelem vojska v Čechách. Vojenská libovláda, již český národ před několika lety v plné míře ucítil, opět zavedena v celé hrůze své.

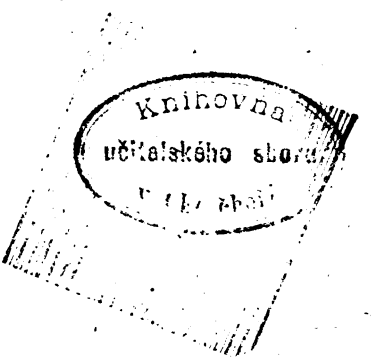
Knihovna
učitelského sboru

DB 214 .S723 C.1
Sedesat let politickeho zapasu
Stanford University Libraries
3 6105 036 426 380

A 589